

EINDWERK
VOORTGEZETTE ACADEMISCHE OPLEIDING
JOURNALISTIEK

DOSSIER
RADICALISERING
IN BELGIE

Peter Saerens

in samenwerking met Kristof Clerix

Academiejaar 2006-2007

Inhoud

Voorwoord

Deel 1: Academische inleiding

Inleiding	2
1. De overheid als bron van informatie	3
1.1. Vrijwillig	3
1.1.1. Persdiensten	3
1.1.2. Persberichten	3
1.1.3. Persconferenties	4
1.2. Verplicht: Wet op Openbaarheid van Bestuur (WOB)	4
1.2.1. Algemeen wettelijk kader	4
1.2.2. Actieve en passieve openbaarheid	6
1.2.3. Doelstellingen van de openbaarheid van bestuur	7
1.2.4. Problemen met de openbaarheid van bestuur	9
2. Openbaarheid van de journalistiek?	11
2.1. Rechten van de journalist	11
2.1.1. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens	11
2.1.2. Journalistiek bronnengeheim	11
2.2. Rechten van de journalist in gevaar	13
2.2.1. Overheidsinmenging: Bijzondere opsporingsmethoden	13
Besluit	15
Literatuurlijst	15

Deel 2: Journalistiek dossier

Inleiding	21
a) 8.000 radicale moslims in België	22
b) Radicalisering ontdekken en bestrijden	28
c) Radicalisering in Belgische gevangenen	34
d) Jihad.com	43

VOORWOORD

Eigen aan politie- en inlichtingendiensten is dat ze met geheime informatie werken. Eigen aan de aanpak van fenomenen als radicalisme, extremisme en terrorisme is dat het in alle discretie gebeurt, liefst zonder pottenkijkers. Eigen aan mezelf is dan weer dat ik het me op voorhand graag moeilijk maak en daar nadien spijt van krijg. Hoe vaak heb ik me niet beklaagd dit thema te hebben gekozen? Héél vaak. “Ja, maar je gaat daar later veel meer voldoening uit halen”, zo klonk het meestal bij al mijn steunen en toeverlaten. Gepeperde telefoonrekeningen, de NMBS die de term ‘stiptheid’ nog moet ontdekken, en ontelbare nachtmerries over radicalisering. Ik heb er wat voor over moeten hebben, maar het is me uiteindelijk toch gelukt om genoeg interessante informatie te verzamelen voor dit journalistieke dossier.

Dit is uiteraard ook het ideale moment om enkele speciale personen te bedanken. In de eerste plaats het thuisfront. Mama, bedankt om me dit extra jaartje te gunnen. Ik heb er op alle vlakken met volle teugen van genoten! Ook alle respect voor het geduld en de bezorgdheid van Lien, die met lede ogen moest aanzien hoe mijn laptop bijna evenveel aandacht kreeg als zijzelf. Omdat ik het anders nog jaren ga mogen horen, maar ook wel een beetje omdat ze het verdienen, een *dikke merci* aan Bram en Tim.

Dit eindwerk zou er natuurlijk niet gekomen zijn zonder de bereidwillige medewerking van een aantal mensen. In volgorde van interviews: Jan Steenlant, Simon Petermann, Rudy Van De Voorde, Luc Verheyden, Jos Vander Velpen, Glenn Audenaert, Nadia Fadil en Brice De Ruyver. Jullie inbreng was van onschatbare waarde.

Tot slot een woordje van dank voor Kristof Clerix, die voor het eerst een eindwerk begeleidde en ik moet zeggen dat hij dat goed gedaan heeft. Hij stond er wanneer ik erom vroeg en heeft nooit onnodige druk opgelegd. Bedankt ook voor de interessante invalshoeken en de nodige eerlijke *feedback*.

DEEL 1: ACADEMISCHE INLEIDING

OVERHEID EN JOURNALISTIEK: EEN OPEN RELATIE?

Inleiding

Transparantie, openbaarheid en inspraak. Nieuw zijn de termen niet, ook al worden ze vandaag de dag te pas en te onpas opgeworpen tijdens zowat elk politiek debat. Het eerste deel van dit academisch werk zal het wettelijk kader van de Belgische openbaarheidswetgeving, alsook de daarmee gepaard gaande problemen van naderbij bekijken. De overheid moet als het ware een glazen huis zijn, zodat de burger kan zien wat er zich afspeelt op het politieke toneel. Om de burger die kans ook effectief te bieden, heeft de wetgever de wet op de openbaarheid van bestuur ingevoerd. Elk van ons kan tegenwoordig een bestuursdocument aanvragen bij de overheid, die verplicht is die informatie prijs te geven. In het buitenland hebben gelijkaardige wetten al enige tijd succes, maar toch lijkt het initiatief in België niet echt van de grond te komen.

Het tweede deel van dit werk geeft een andere kijk op de term openbaarheid, deze keer vanuit het perspectief van de journalist. In het verleden gebeurde het dat die journalist door de overheid gedwongen werd om zijn bronnen prijs te geven. De wet op het journalistiek bronnengeheim heeft daar verandering in gebracht. We bekijken hoe die wet tot stand is gekomen en wat het belang ervan is. Dit alles wordt gekaderd in een algemener beeld van de rechten van de journalist in België.

De bedoeling van dit werkstuk is overigens niet om exhaustief te zijn, want dat zou ons te ver leiden als inleidend werk. Wat we eerder beogen, is de lezer een impressie te bieden van enkele belangrijke en relevante regelgevingen in België met betrekking de relatie tussen overheid en journalistiek.

1. De overheid als bron van informatie

1.1. Vrijwillig

1.1.1. Persdiensten

Alle Belgische overheidsdiensten, zowel op federaal als op regionaal niveau, beschikken elk over een aparte persdienst met een pers- of communicatieverantwoordelijke. De rol van zo een persverantwoordelijke is tweeledig: enerzijds onderhoudt hij de externe communicatie, dus de relaties met journalisten van de diverse media. Goede contacten met de pers zijn onontbeerlijk voor overheidsdiensten. De media zorgen er immers voor dat politici of overheidsdiensten het nieuws halen.¹ Het is dus taak voor de persdiensten om journalisten van de nodige informatie te voorzien omtrent beleidsinitiatieven- of wijzigingen. Persberichten en persconferenties zijn nog steeds de meest courante vormen van informatievoorziening. In beide gevallen moet de journalist beschouwd worden als een tussenstation tussen een overheid die informeert en een burger die geïnformeerd wenst te worden.

1.1.2. Persberichten

“Een persbericht is een schriftelijk communicatiemiddel, bedoeld om verstuurd te worden aan een intermediaire doelgroep: de pers.” De persdienst stelt die teksten op en stuurt ze door naar journalisten, in de hoop dat die laatsten er aandacht aan schenken in hun krant, tijdschrift, of audiovisueel medium. De geadresseerde journalist wordt geacht om op basis van de gegevens uit het persbericht een eigen stuk te maken, aangepast aan het doelpubliek van het medium. Doorgaans gaat het persbericht over een bepaalde beslissing vanwege een overheidsdienst, of om een gebeurtenis waarin de persdienst de nodige nieuwswaarde ziet.²

Niet alleen de persdienst van de overheidsdienst is gebaat bij een journalistiek werkstuk over de aangereikte thematiek. Ook de journalist zelf heeft er alle belang bij om te werken met de

¹ D. PATTYN, *De persattachés van de federale ministeriële kabinetten*, Leuven, 2000-2001 (Diss. Lic.), pp. 46-50.

² E. SCHOONMAN, *Persvoorlichting*, Alphen a/d Rijn/Diegem, Samsom, 1997, p. 126.

ingezonden persteksten, gezien het tijdsbesparende effect dat daarvan uit gaat. De informatie wordt hem toegestuurd, zonder dat hij er zelf een onderzoek moet naar instellen.³

1.1.3. Persconferenties

De overheid stuurt ook informatie de wereld in via het organiseren van persconferenties, waar de verzamelde pers komt luisteren naar een uiteenzetting van een beleidsverantwoordelijke, meestal de verantwoordelijke minister zelf. Waar minder belangrijk nieuws door de overheid wordt verspreid via persberichten, is een persconferentie de gelegenheid om met nieuws uit te pakken waarvan de impact veel groter is, of waarbij toch enige toelichting verondersteld wordt.⁴ De persconferentie moet met andere woorden een zekere mate van toegevoegde waarde creëren. Die zit ofwel in de verstrekte informatie of in de persoon die het woord neemt. Een andere troef is de mogelijkheid voor de journalisten om te reageren op bepaalde uitspraken of om kritische vragen te stellen.

1.2. Verplicht: Wet op Openbaarheid van Bestuur (WOB)

1.2.1. Algemeen wettelijk kader

In België werden in 1991 de eerste stappen gezet naar een transparanter overheidsbestuur. Het toenmalige ministerie van Binnenlandse Zaken en Openbaar Ambt zorgde voor reglement openbaarheid van bestuur, dat moest dienen als wegbereider voor een algemeen wettelijk kader inzake openbaarheid van bestuur op federaal niveau.⁵

Op 27 november 1992 trad een Vlaams decreet betreffende de openbaarheid van bestuursdocumenten in de diensten en instellingen van de Vlaamse regering in werking, de eerste echte Belgische WOB. Artikel 9 van dat decreet stelde dat elke natuurlijke persoon of rechtspersoon het recht had om elk bestuursdocument vrij en kosteloos te raadplegen, hierover

³ E. SCHOONMAN, o.c. p. 127.

⁴ S. KEIKES, *Basisboek public relations*, Diepenheim, Uitgeverij Keikes, 1990, p. 46.

⁵ R. THIELEMANS en D. VOORHOOF, "Evaluatie van het experiment openbaarheid van bestuur in het nationale ministerie van binnenlandse zaken" in X., *Openbaarheid van bestuur. Jaarboek 1992*, Brussel, De Wakkere Burger, 1992, pp. 20-37.

uitleg te krijgen en er een afschrift van te krijgen.⁶ De Vlaamse wetgeving werd in 1999 gewijzigd door het decreet van 18 mei 1999, die de administratieve overheden verplichtte om nog meer transparantie aan de dag te leggen door “aan ieder natuurlijk persoon of rechtspersoon die erom verzoekt, de gewenste bestuursdocumenten openbaar te maken door er inzage in te verlenen, er uitleg over te verschaffen, er een afschrift van te overhandigen of er een exemplaar van uit te lenen.” Het Vlaamse decreet van 1999 voerde ook een volwaardige beroepsprocedure in. De aanvrager van een document kon, krachtens artikel 17, in geval van weigering of verstrijken van de termijn, een beroep instellen bij een ambtenaar van de Vlaamse Gemeenschap. Die ambtenaar kon de administratieve overheid verplichten om toegang te verlenen tot de gevraagde stukken. Pas na die procedure is een beroep bij de Raad van State (RvS) mogelijk, die weigeringsbeslissingen kan vernietigen (cfr. sub).⁷ Het Vlaams decreet van 26 maart 2004 is het recentste wettelijk kader dat de openbaarheid van bestuur regelt.⁸

Het was wachten tot 1994 vooraleer ook de federale overheid een wettelijk kader voor de openbaarheid van bestuursdocument vastlegde. Artikel 4 van de Wet van 11 april 1994 stelde dat eenieder het recht had om elk bestuursdocument ter plaatse in te zien of er een afschrift van te krijgen.⁹ Belangrijk was de oprichting van de federale Commissie voor de Toegang tot Bestuursdocumenten, die er voor moest zorgen dat de wet door de verschillende overheden correct werd toegepast. Pas daarna was een beroep bij de Raad van State mogelijk (cfr. sub). Deze commissie werd geacht binnen een bepaalde termijn een advies te geven aan de administratieve overheid, een advies dat die overheid vrijstond al dan niet te volgen.¹⁰ In 1997 werd die federale openbaarheidswet aangevuld met de wet van 12 november 1997 betreffende de openbaarheid van bestuur in de provincies en gemeenten.¹¹

In 1995, werd het recht op toegang tot overheidsdocumenten ook in de Grondwet ingeschreven in artikel 32 van de Grondwet: “Ieder heeft het recht om elk bestuursdocument

⁶ Decr. VI. R. van 23 oktober 1991 betreffende de openbaarheid van bestuursdocumenten in de diensten en instellingen van de Vlaamse regering, B.S. 27 november 1991.

⁷ Decr. VI. Parl. van 18 mei 1999 betreffende de openbaarheid van bestuur, B.S. 15 juni 1999.

⁸ Decr. VI. R. van 26 maart 2004 betreffende de openbaarheid van bestuur, BS, 1 juli 2004.

⁹ Wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur, B.S. 30 juni 1994.

¹⁰ D. VOORHOOF, “De federale openbaarheidswet van 11 april 1994 en de Commissie voor de Toegang tot Bestuursdocumenten (CTB)” in X., *Openbaarheid van bestuur. Stand van zaken 1998*, Leuven, Instituut voor Administratief recht, 1999, pp. 37-64.

¹¹ Wet van 12 november 1997 betreffende de openbaarheid van bestuur in de provincies en gemeenten, B.S. 19 december 1998.

te raadplegen en er een afschrift van te krijgen, behoudens in de gevallen en onder de voorwaarden bepaald door de wet, het decreet, of de regel bedoeld in artikel 134.”¹² De gehanteerde filosofie door de grondwetgever was dat het recht op openbaarheid van bestuur moest bijdragen tot de realisatie van het recht op informatie van het publiek, dat gewaarborgd wordt door artikel 19 BUPO en artikel 10 EVRM.¹³

1.2.2. Actieve en passieve openbaarheid

Openbaarheid van bestuur telt in alle Belgische wetteksten eigenlijk twee pijlers: een actieve en een passieve openbaarheid. Met dat eerste doelt de wetgever op het feit dat de overheid zélf initiatief moet nemen om de burgers actief te informeren en dat over alle zaken die hen zouden aangaan. De passieve openbaarheid richt zich eerder op de burgers. Het is deze vorm die het vaakst bedoeld wordt wanneer men spreekt over openbaarheid van bestuur en ook de vorm die we verder in de tekst voor ogen hebben wanneer we het hebben over openbaarheid van bestuur. De overheid is in dat geval verplicht burgers toegang te verlenen tot alle bestuursdocumenten, of hen er een afschrift van te bezorgen, indien zij daartoe een aanvraag indienen.¹⁴ Dat recht van toegang tot overheidsdocumenten komt iedereen toe, zonder onderscheid. Het is niet gericht op bepaalde (groepen van) burgers. De aanvrager moet in principe ook geen belang hebben of kunnen aantonen om inzage te krijgen, behalve wanneer dat als uitzonderingsmaatregel bij wet, decreet of ordonnantie vastgelegd is. Bovendien houdt de passieve openbaarheid een correctierecht in, is de overheid verplicht om bepaalde documenten te produceren en om bepaalde informatie in document op te nemen. Ook de toekenning van een juridische status aan bestuursdocumenten valt onder de passieve openbaarheid.¹⁵

Openbaarheid van bestuur heeft als begrip in de Belgische Grondwet en in alle regelgevingen geen betrekking op een recht van toegang tot het optreden van het bestuur in al zijn aspecten, maar enkel op het optreden van het bestuur voor zover gematerialiseerd in documenten in de

¹² F. SCHRAM, *Openbaarheid van bestuur*, Brugge, Die Keure, 2003, pp. 23-25.

¹³ D. VOORHOOF, *Critical perspectives on the scope and interpretation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe Press, 1995, pp. 44-46.

¹⁴ INTERDISCIPLINARY CENTRE FOR LAW AND ICT, *Openbaarheid van bestuur*, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2004 (25/05/07, KUL:

http://www.law.kuleuven.ac.be/icri/david/D_Openbaarheid_van_bestuur.php).

¹⁵ *ibid*, pp. 5-6.

ruimste zin van het woord. De definitie van een bestuursdocument moet overigens erg ruim worden geïnterpreteerd. Het gaat immers niet enkel om schriftelijke documenten, maar ook om geluids- en beeldopnamen, contracten, vergunningen, omzendbrieven, enz... Ook digitale informatie, zoals websites, databanken en e-mails worden door de wetgever onder de term bestuursdocument gecatalogeerd. De enige voorwaarde is dat een overheid materieel over de gevraagde informatie beschikt. Documenten die de overheidsdienst niet in haar bezit heeft, hoeven en kunnen dus niet ter beschikking van de geïnteresseerde burger worden gesteld. Het aanmaken van een nieuw document op basis van bestaande gegevens kan ook niet geëist worden door de burger.¹⁶ De definitie van openbaarheid van bestuur van Piraux lijkt wat dat betreft een goede weergave van de realiteit: “openbaarheid van bestuur heeft betrekking op het recht... tot raadpleging van de door bestuursorganen bewaarde documenten.”¹⁷

1.2.3. Doelstellingen van de openbaarheid van bestuur

Voorhoof stelt dat de overheid met de (passieve) openbaarheid van bestuur meerdere doelstellingen nastreeft. Van de openbaarheid wordt veel verwacht. Het moet de burger mondiger, bewuster en sterker maken. Het moet het democratisch deficit wegwerken, indien dat zich stelt, en dat alles moet gebeuren op een manier die ook een verbetering van het bestuur met zich meebrengt op termijn.

Als eerste doelstelling geldt voor de overheid dat het recht van publieke toegang tot overheidsdocumenten een voorwaarde is om de vrije democratische meningsvorming en de actieve participatie aan de politieke processen in een democratische staatsvorm na te streven.¹⁸

Een tweede doelstelling is de mogelijkheid tot controle op het beleid en beleidsverantwoordelijken, wat de kans op corruptie, machtsmisbruik of machtsafwending zou moeten verkleinen. Die controle blijkt noodzakelijk, rekeninghoudende met de sociale, culturele en politieke drempels die van de juridische en administratieve beleidspraktijk een

¹⁶ INTERDISCIPLINARY CENTRE FOR LAW AND ICT, o.c.

¹⁷ A. PIRAUX, *Administratieve terminologie van de Federale Overheidsdiensten*, Brussel, Labor, 1996, p. 93.

¹⁸ D. VOORHOOF, “Openbaarheid van bestuur, recht op informatie en politieke democratie” in D. VOORHOOF, *Recht op openbaarheid van bestuur*, Antwerpen, Kluwer, 1991, VII-XVII.

besloten gebeuren maken en de democratische verdere ontwikkeling van de rechtsstaat in de weg staan.¹⁹

Een derde belangrijke doelstelling van de openbaarheidswetgeving is het op gang brengen van een communicatieproces, waarbij de term informatie centraal staat. Ze moet beschouwd als een correctie op de ongelijkheid tussen overheid en burger vanuit het adagium “informatiecapaciteit is macht”. Doordat burgers kunnen beschikken over een grotere capaciteit van informatie, zou de machtsongelijkheid afnemen. Informatie is de essentie van de openbaarheid van bestuur. Echter, over de term informatie bestaan in de wetenschappelijke literatuur verschillende interpretaties, die het niet altijd even eenvoudig maken om hem te hanteren in dit kader. Informatie kan een proces zijn: het zich verschaffen van kennis of inzicht. Daarnaast kan de term ook verwijzen naar kennis die het resultaat is van dat proces, of naar informatie als goed op zich.²⁰ De interpretatie die gehanteerd wordt door de openbaarheidswetgeving, is “de verwerking van gegevens tot een zodanige vorm die zinvol is voor de ontvanger met als kenmerk dat het een reële of gepercipieerde waarde heeft voor lopende of voorziene acties of beslissingen”²¹. Het gevolg is dan ook dat de term informatie in die context een subjectief begrip is, dat voor de een anders kan overkomen dan voor de ander.²²

Van de hierboven reeds aangehaalde objectieven kunnen vooral de burgers de vruchten plukken, maar ook de overheidsdiensten zelf zijn gebaat bij een openbaarheid van hun bestuursdocumenten- en activiteiten. Immers, een publieke administratie die ernaar streeft een zekere mate van transparantie aan de dag te leggen ten aanzien van de burger en die zich ook toegankelijk opstelt ten aanzien van de bevolking, draagt ook bij tot een verbeterde interne communicatie binnen, maar ook tussen de verschillende overheidsdiensten. Een verhoogde efficiëntie op de werkvloer lijkt dan ook een logisch gevolg van die openbaarheid.

Een ander positief neveneffect van de openbaarheid van bestuur is de verhoogde nauwkeurigheid waarmee overheidsdiensten te werk gaan. De burger kan immers beter voor

¹⁹ D. VOORHOOF, “Tien jaar openbaarheid van bestuur in België. Het mag wel iets meer zijn” in: A.W. Hins en A.J. Nieuwenhuis (eds.), *Van ontvanger naar zender*. p. 393.

²⁰ W. MOCK, “On the centrality of information law: a rational choice discussion of information law and transparency” in *The John Marshall Journal of Computer & Information Law*, XVII (1999), 4, pp. 1074-1075.

²¹ J. BOTS, E. VAN HECK, *Management in informatie. Leer- en handboek der bestuurlijke informatiekunde*, Schoonhoven, Academic Service, 1999, p. 105.

²² J. J. C. KABEL, P. B. HUGENHOLTZ, *Kennisinstellingen en informatiebeleid. Lusten en lasten van de publieke taak*, Amsterdam, Instituut voor Informatierecht, Universiteit Amsterdam, 2001, p. 13.

zijn rechten opkomen en onrechtmatig overheidsoptreden aanklagen, doordat hij inzage kan krijgen in bepaalde dossiers. Dat burgers een recht op toegang tot bestuursdocumenten krijgen, zorgt er bij die diensten dus voor dat ze zorgvuldiger te werk zullen gaan, om problemen te voorkomen.²³

1.2.4. Problemen met de openbaarheid van bestuur

Een eerste probleem stelt zich al meteen bij de term ‘passieve’ openbaarheid van bestuur. Het mag duidelijk zijn dat men die benaming gekozen heeft vanuit het standpunt van de overheid en niet vanuit dat van de burger. Voor de burger is de uitoefening van zijn recht op openbaarheid net een actief proces, waarbij de burger zélf een aantal fasen moet doorlopen, vooraleer hij bepaalde overheidsdocumenten kan consulteren of daarvan een afschrift krijgt. Daar komt nog eens bij dat de gemiddelde burger wel degelijk gemotiveerd moet zijn om de panoplie aan wetteksten en de bureaucratisch gestructureerde overheidsdiensten te doorworstelen.²⁴

In theorie moet elke aanvrager van een overheidsdocument ook daadwerkelijk inzage krijgen in dat document. Daar situeert zich een volgend struikelblok. Lang niet elke aanvrager wordt probleemloos toegang/inzage verleend tot/in het gevraagde stuk. Nog steeds bestaan er een aantal uitzonderingsgronden die veel ruimte laten voor weigeringen van aanvragen. Het hoeft zelfs niet noodzakelijk te gaan om expliciete weigeringen vanwege de administratieve overheden. Vaak wordt een aanvraag tot toegang tot bestuursdocumenten gewoon onbeantwoord gelaten, wat beschouwd dient te worden als een impliciete weigering. In het geval van zulke weigeringsbeslissingen kan de burger - nadat hij de procedure van herinoverwegingneming bij de bevoegde federale of Vlaamse beroepsinstanties heeft doorlopen - een procedure starten bij de Raad van State (cfr. supra), die kan overgaan tot de schorsing of vernietiging van die weigering.²⁵ De RvS kan echter alleen beslissen over de wettigheid van een weigeringsbeslissing, maar kan de overheid niet verplichten de gevraagde

²³ D. VOORHOOF, l.c., p. 393,

²⁴ *ibid*, p. 395.

²⁵ D. VOORHOOF, “Passieve openbaarheid van bestuur veronderstelt actieve burger en proactief beleid” in B. HUBEAU en M. ELST (eds.), *Democratie in ademnood? Over legitimiteit, legitimatie en verfijning van de democratie*, Brugge, Die Keure, 2002, pp. 221-235.

stukken wel te laten inzien. Het is dan aan de burger om een nieuwe aanvraag in te dienen. Specialisten noemen dat wel eens het zwakke punt van de openbaarheid van bestuur.²⁶

Ook journalisten hebben in het verleden al ondervonden hoe weinig medewerking ministers en administratieve overheden verlenen bij een aanvraag tot openbaarmaking van bestuursdocumenten. Een voorbeeld van een weigering uit 2003 is de vraag van het Forum voor Vredesacties aan de minister van Buitenlandse Zaken, om de documenten openbaar te maken betreffende het afleveren van uitvoervergunningen van wapens, munitie of ander militair materiaal. Toch is ook bij journalisten de drempel naar zo een aanvraag nog te hoog. Nog te weinig van hen zijn op de hoogte van de complexe ‘WOB-wetgeving’, of ze maken er bijna nooit gebruik van.²⁷ Nochtans bewijzen buitenlandse voorbeelden (Denemarken, Zweden, Nederland en de VS) dat het net die groep is die het voortouw moet nemen en veelvuldig een beroep zou moeten doen op de openbaarheidswetgeving. De reden van de schaarse aanvragen tot openbaarheid door Belgische journalisten, ligt waarschijnlijk in de lange termijn waarover zulke procedures in België nog gespreid worden. De wetgeving biedt nog te weinig garanties om ook op korte termijn de gevraagde informatie vrij te krijgen.²⁸

Problematisch is ook dat het verlenen van toegang op grond van de openbaarheidswetgeving er al evenmin toe leidt dat de gevraagde bestuursdocumenten tot het publieke domein gaan behoren. De toegang tot bestuursinformatie kan door de burger ook op een negatieve wijze worden aangewend, om zijn eigenbelang te dienen.²⁹ De Belgische rechtbanken, maar ook de administratieve realiteit hebben de openbaarheidswetgeving al meermaals geïnterpreteerd als een persoonlijke of een belangentoegang.³⁰ Bij de beoordeling hebben ze dus ook rekening gehouden met het persoonlijke belang van de aanvrager van een document.³¹ De persoon op wie het overheidsdocument betrekking heeft, kan toch toegang krijgen tot het document, ook al is die openbaarmaking in feite in strijd met de persoonlijke levenssfeer van de erin vermelde persoon.

²⁶ D. VOORHOOF, l.c., p. 395.

²⁷ D. VOORHOOF, “Media wobben onvoldoende”, in *MO**, x (2006), 30, p. 57.

²⁸ D. VOORHOOF, “Openbaarheid van bestuur lost de verwachtingen niet in”, in *Juristenkrant*, x (2006), 122, p. 2.

²⁹ R. MAES, *Bestuurskunde: relatie bestuur-burger. Deel 1: bestuurskundige uitgangspunten*, Leuven, Departement Politieke Wetenschappen, 2001, p. 63.

³⁰ F. SCHRAM, “Het recht van persoonlijke toegang op basis van de openbaarheidswetgeving” in *RPO-T*, x (2001), 2, pp. 34-36.

³¹ F. SCHRAM, “De rol van een specifiek belang van de aanvrager bij de beslissing over de openbaarmaking van een bestuursdocument” in *RPO-T*, x (2002), 5, p. 28.

2. Openbaarheid van de journalist?

2.1. Rechten van de journalist

2.1.1. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Het is vooral het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM) dat aan de basis ligt van de huidige rechten van de journalist. Eén van de centrale mensenrechten die door het EVRM gewaarborgd worden, is immers de vrijheid van expressie en informatie: “Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmenging van overheidswege en ongeacht grenzen. Dit artikel belet niet, dat Staten radio-omroep, bioscoop- of televisieondernemingen kunnen onderwerpen aan een systeem van vergunningen.”³²

Met haar rechtspraak wil het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) beklemtonen dat de vrijheid van expressie en informatie het fundament en de waarborg is van een democratische samenleving, met het oog op de verwezenlijking van een pluralistische, verdraagzame en open maatschappij. Het EHRM is van oordeel dat binnen zulke democratische systemen plaats moet zijn voor niet-conformistische stemmen of rustversturende meningen. Het is met name met die gedachte in het achterhoofd dat het Hof de ‘waakhondfunctie’ van de pers in de democratische samenleving wil garanderen krachtens artikel 10 EVRM.³³

2.1.2. Journalistiek bronnengeheim

Pas in het ‘Goodwin versus Verenigd Koninkrijk-arrest’ uit 1996 heeft het EHRM voor het eerst expliciet de bescherming van het journalistiek bronnengeheim, als onderdeel van de in artikel 10 EVRM gewaarborgde expressie- en informatievrijheid, beschermd. De gevolgde redenering van het Hof was dat het bronnengeheim van de journalist een van de basisvoorwaarden is voor de persvrijheid. Zonder bescherming van dat geheim kunnen de

³² D. VOORHOOF, Handboek Mediarecht, Larcier, 2003, Brussel, pp. 34-35.

³³ Ibid, p. 36.

bronnen van journalisten ‘opdrogen’ of alleszins ontmoedigd worden om informatie met een publieke relevantie prijs te geven aan mensen van de pers.³⁴ Ook wees het EHRM op het negatief effect dat uitgaat van een rechterlijk bevel tot openbaarmaking van de journalistieke bronnen. De rechter voegde er wel een niet te verwaarlozen voorwaarde aan toe: Een journalist mag door het gerecht niet worden verplicht zijn bronnen openbaar te maken, tenzij op grond van een zwaarwichtige reden van publiek belang. De waarde van het ‘Goodwin-arrest’ voor de journalistiek zit dus vervat in de creatieve interpretatie die het EHRM sindsdien geeft aan het artikel 10 EVRM, ook al staat het journalistiek bronnengeheim niet uitdrukkelijk vermeld in dat artikel.³⁵ Ook Belgische rechters maken sindsdien gebruik van het ‘Goodwin-arrest’ om de bronnen van een journalist te beschermen.

Lange tijd heeft België helemaal geen eigen wetgeving gehad die de bescherming van de journalistieke bronnen verzekerde. Het argument was dan dat de Belgische rechters in die materie toepassing dienden te maken van de uitspraak van het EHRM in de zaak Goodwin en het bronnengeheim dus moesten erkennen via de interpretatie van artikel 10 EVRM. Echter, een Belgisch wetgevend kader leek steeds meer noodzakelijk, gezien de inperking van de mogelijkheid tot huiszoeking en inbeslagname ten aanzien van journalistiek bronnenmateriaal voor haar rekening niet onder het EVRM valt.³⁶ Een Europese aanbeveling uit 2000³⁷ zette ons land er dan ook toe aan om een wettelijk kader te voorzien in de nationale rechtsorde.³⁸ Toch duurde het nog tot 2005 vooraleer ook in België het journalistieke bronnengeheim bij wet bescherming kon genieten. De wet van 7 april 2005 tot bescherming van de journalistieke bronnen stelt dat journalisten, maar ook redactiemedewerkers het recht hebben om hun informatiebronnen te verzwijgen. Artikel 3: “Ze kunnen er niet toe gedwongen kunnen worden om hun informatiebronnen vrij te geven en inlichtingen, opnames en documenten te verstrekken die onder meer de identiteit van hun informanten bekendmaken, de aard of herkomst van hun informatie kunnen prijsgeven, de identiteit van de auteur van een tekst of audiovisuele productie kunnen bekendmaken of de inhoud van de informatie en van de

³⁴ VANDENBERGHE, H., *De bescherming van het journalistiek bronnengeheim*, Brussel, Hugo Vandenberghe, 2005 (27/05/07, Hugo Vandenberghe: <http://www.hugovandenberghe.be/detail.php?nummer=30>).

³⁵ A. BORMS, “De affaire Goodwin” (noot onder EHRM 27 maart 1996) in *Jaarboek Mensenrechten 1995-1996*, x, x, (1996), pp. 292-298.

³⁶ D. VOORHOOF, “Naar een wettelijke erkenning van het journalistiek bronnengeheim”, in A. HENDRIKS, J. HUYPENS, en J. SERVAES, *Media en Politiek. Liber Memorialis Luk Boone*, Leuven, Acco, 1998, pp. 105-113.

³⁷ COMITE VAN MINISTERS, *Recommendation 2000/7 on the right of journalist not to disclose their sources*, Brussel, Europese Unie, 2000 (28/05/2007, EU: <http://www.humanrights.coe.int/media/>).

³⁸ D. VOORHOOF., “Raad van Europa wil betere bescherming van journalistiek bronnengeheim”, in *Mediaforum*, x, (2000), 5, pp. 158-160.

documenten zelf kunnen bekendmaken, indien daarmee de informant kan worden geïdentificeerd.” De wet heeft ook betrekking op de ‘flankerende waarborgen’. Ook huiszoekingen, of andere opsporingsmaatregelen die bedoeld zijn om de informatiebronnen van de journalist te weten te komen, worden verboden. De enige uitzondering die de Belgische wetgever heeft voorzien om informatiebronnen vrij te geven, is wanneer die bronnen cruciaal zijn om misdrijven te voorkomen die een ernstige bedreiging opleveren voor de fysieke integriteit van een of meerdere personen en er geen andere mogelijkheden zijn om aan die informatie te geraken.³⁹ De wet doet echter niets af aan de verplichting van de journalist om zorgvuldig te werk te gaan, op gevaar af anders veroordeeld te worden wegens lasterlijke of onrechtmatige journalistiek. De berichtgeving moet met andere woorden blijven steunen op betrouwbare en zorgvuldig verwerkte bronnen.⁴⁰

Het komt er volgens Voorhoof nu op aan om die ook in praktijk te blijven naleven. De journalistiek en de media moeten met de nodige kwaliteit, inzet en doorzettingsvermogen hun rol als ‘waakhond’ van de democratie ernstig blijven vervullen. Het is de taak van de pers om misbruiken in de samenleving aan te kaarten en wantoestanden aan te klagen. Politie en gerecht worden geacht de journalisten niet te gaan viseren, maar zelf de door hen gesignaleerde wantoestanden en misdrijven te bestrijden. Een democratische rechtsstaat moet kunnen beschikken over én een vrije kritische pers én een goed werkend rechterlijk apparaat.⁴¹

2.2. Rechten van de journalist in gevaar

2.2.1. Overheidsinmenging: Bijzondere opsporingsmethoden

De wet tot bescherming van de journalistieke bronnen werd geactualiseerd op 9 mei 2006. Reden van die snelle aanpassing was de relatie met de wet op de bijzondere opsporingsmethoden. Al snel bleek dat beide wetten op een aantal punten met elkaar in conflict kwamen. De vraag die zich stelde was dan ook of de rechter voorrang diende te geven

³⁹ Wet van 7 april 2005 tot bescherming journalistieke bronnen, B.S. 27 april 2005; E. BREWAEYS, F. VOETS, en D. VOORHOOF, *Wetboek media & journalistiek*, Mechelen, Kluwer, 2005, p. 149.

⁴⁰ D. VOORHOOF, “Screen van telefoongesprekken van journaliste De Morgen bewijst dat wet bescherming journalistieke bronnen nodig is” in A&M, x, (2005), 1, pp. 7-9.

⁴¹ *Ibid*, p. 10.

aan de wet op de bijzondere opsporingsmethoden.⁴² Dat zou immers betekenen dat de garanties die in de wet op de geheimhouding van de journalistieke bronnen staan, in waarde zouden verminderen, wanneer de politionele diensten gebruik zouden maken van hun bijzondere opsporingsmethoden. De overheid heeft echter beslist om het zo ver niet te laten komen en om het journalistiek bronnengeheim in al haar facetten te blijven beschermen om bovenstaande redenen (cfr. supra). Door middel van een wetswijziging van artikel 5 van de wet van 27 april 2005 wilde de wetgever duidelijk maken dat de wet op de journalistieke bronnenbescherming toepassing dient te vinden, zelfs in geval van nieuw ingevoerde opsporings- of onderzoeksmethoden. Het nieuwe artikel 5 luidt dan ook als volgt: “Gegevens die betrekking hebben op de informatiebronnen van de personen bedoeld in artikel 2, mogen niet het voorwerp uitmaken van enige opsporings- of onderzoeksmaatregel, tenzij die gegevens kunnen voorkomen dat de in artikel 4 bedoelde misdrijven worden gepleegd, en met naleving van de daarin bepaalde voorwaarden”.⁴³

⁴² D. VOORHOOF, “Wetsaanpassing waarborgt journalistieke bronbescherming”, in *Juristenkrant*, x, (2007), 14, p. 19.

⁴³ Wet van 9 mei 2006 tot wijziging van artikel 5 van de wet van 7 april 2005 tot bescherming van de journalistieke bronnen, *B.S.* 7 maart 2007.

Besluit

Uit het voorgaande kan maar één conclusie getrokken worden. De relatie tussen overheid en journalistiek is geen eenrichtingsverkeer. Beide protagonisten beseffen maar al te goed hoe afhankelijk ze van elkaar zijn bij de uitoefening van hun taken. Zo is het de taak van de overheid om wetten te maken, te handhaven en het land te besturen. Echter, over dat bestuur moet de bevolking op de hoogte worden gehouden. Net dan is het de taak van de journalist om de juiste informatie te bemachtigen, die de burger kan informeren. Om die journalisten op hun wenken te bedienen, voorziet de overheid dan ook in persdiensten, persberichten en persconferenties. Wanneer een overheid toch bepaalde gegevens of documenten verborgen wil houden voor het grote publiek, kunnen burgers/journalisten een beroep doen op de wet op openbaarheid van bestuur, die de verschillende overheden verplicht om de gevraagde documenten open te stellen voor inzage. Het grote probleem is dat we in België nog geen traditie hebben opgebouwd van échte openbaarheid van bestuur, waardoor slechts zelden een ‘WOB’ wordt aangevraagd. Ook de overheid staat nog niet te springen om alle bestuursdocumenten ter beschikking van de burgers te stellen. Om in de toekomst uit die impasse te geraken, dichten velen de journalist een belangrijke voortrekkersrol toe, die de bevolking kan stimuleren om ook zelf een beroep te doen op de ‘WOB’.

Journalisten worden de ‘waakhonden’ van de democratie genoemd. Om die rol ter harte te kunnen nemen, heeft de wetgever voorzien in een aantal rechten, zoals het recht op vrijheid van meningsuiting. Om die kritische houding te kunnen handhaven, moet de journalist echter ook kunnen beschikken over een ander soort van bescherming, met name het recht op geheimhouding van zijn bronnen. Pas in 2005 werd dat in België ook bij wet geregeld. Zonder brongeheim zullen de bronnen immers ‘uitdrogen’ en zal de noodzakelijke democratische openheid van debat worden beperkt. Het uiteindelijke doel en het belangrijkste perspectief van de vrijheid van meningsuiting is en blijft nog steeds het recht van de journalist om de burger op te informeren over zaken van publiek belang.

LITERATUURLIJST

BORMS, A., “De affaire Goodwin” (noot onder EHRM 27 maart 1996) in *Jaarboek Mensenrechten 1995-1996*, x, x, 1996, pp. 292-299.

BOTS, J., VAN HECK, E., *Management in informatie. Leer- en handboek der bestuurlijke informatiekunde*, Schoonhoven, Academic Service, 1999, 967 p.

BREWAEYS, E., VOETS, F. en VOORHOOF, D., *Wetboek media & journalistiek*, Mechelen, Kluwer, 2005, 522 p.

COMITE VAN MINISTERS, *Recommendation 2000/7 on the right of journalist not to disclose their sources*, Brussel, Europese Unie, 2000 (28/05/2007, EU: <http://www.humanrights.coe.int/media/>).

Decreet Vlaams Parlement van 18 mei 1999 betreffende de openbaarheid van bestuur, B.S. 15 juni 1999.

Decreet Vlaamse Raad van 23 oktober 1991 betreffende de openbaarheid van bestuursdocumenten in de diensten en instellingen van de Vlaamse regering, B.S. 27 november 1991.

Decreet Vlaamse Raad van 26 maart 2004 betreffende de openbaarheid van bestuur, BS, 1 juli 2004.

INTERDISCIPLINARY CENTRE FOR LAW AND ICT, *Openbaarheid van bestuur*, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2004 (25/05/07, KUL: http://www.law.kuleuven.ac.be/icri/david/D_Openbaarheid_van_bestuur.php).

KABEL, J. J. C., HUGENHOLTZ, P. B., *Kennisinstellingen en informatiebeleid. Lusten en lasten van de publieke taak*, Amsterdam, Instituut voor Informatierecht, Universiteit Amsterdam, 2001, xx-xx.

KEIKES, S., *Basisboek public relations*, Diepenheim, Uitgeverij Keikes, 1990, p. 464 p.

MAES, R., *Bestuuskunde: relatie bestuur-burger. Deel 1: bestuurskundige uitgangspunten*, Leuven, Departement Politieke Wetenschappen, 2001, xx-xx.

MOCK, W., “On the centrality of information law: a rational choice discussion of information law and transparency” in *The John Marshall Journal of Computer & Information Law*, XVII (1999), 4, xx-xx.

PATTYN, D., *De persattachés van de federale ministeriële kabinetten*, Leuven, 2000-2001 (Diss. Lic.), 138p.

PIRAUX, A., *Administratieve terminologie van de Federale Overheidsdiensten*, Brussel, Labor, 1996, 127 p.

SCHOONMAN, E., *Persvoorlichting*, Alphen a/d Rijn/Diegem ,Samsom, 1997, 148 p.

SCHRAM, F., “De rol van een specifiek belang van de aanvrager bij de beslissing over de openbaarmaking van een bestuursdocument” in *RPO-T*, x (2002), 5, xx-xx.

SCHRAM, F., “Het recht van persoonlijke toegang op basis van de openbaarheidswetgeving” in *RPO-T*, x (2001), 2, xx-xx.

SCHRAM, F., *Openbaarheid van bestuur*, Brugge, Die Keure, 2003, 177 p.

THIELEMANS, R. en VOORHOOF, D., “Evaluatie van het experiment openbaarheid van bestuur in het nationale ministerie van binnenlandse zaken” in X., *Openbaarheid van bestuur. Jaarboek 1992*, Brussel, De Wakkere Burger, 1992, xx-xx.

VANDENBERGHE, H., *De bescherming van het journalistiek bronnengeheim*, Brussel, Hugo Vandenberghe, 2005 (27/05/07, Hugo Vandenberghe: <http://www.hugovandenberghe.be/detail.php?nummer=30>).

VOORHOOF, D., *Critical perspectives on the scope and interpretation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe Press, 1995, 66 p.

VOORHOOF, D., “De federale openbaarheidswet van 11 april 1994 en de Commissie voor de Toegang tot Bestuursdocumenten (CTB)” in X., *Openbaarheid van bestuur. Stand van zaken 1998*, Leuven, Instituut voor Administratief recht, 1999, xx-xx.

VOORHOOF, D., *Handboek Mediarecht*, Larcier, 2003, Brussel, 478 p.

VOORHOOF, D., “Media wobbelen onvoldoende”, in *MO**, x (2006), 30, xx-xx.

VOORHOOF, D., “Naar een wettelijke erkenning van het journalistiek bronnengeheim”, in A. HENDRIKS, J. HUYPENS, en J. SERVAES, *Media en Politiek. Liber Memorialis Luk Boone*, Leuven, Acco, 1998, 159 p.

VOORHOOF, D., “Openbaarheid van bestuur lost de verwachtingen niet in”, in *Juristenkrant*, x (2006), 122, xx-xx

VOORHOOF, D., “Openbaarheid van bestuur, recht op informatie en politieke democratie” in D. VOORHOOF, *Recht op openbaarheid van bestuur*, Antwerpen, Kluwer, 1991, 175 p.

VOORHOOF, D., “Passieve openbaarheid van bestuur veronderstelt actieve burger en proactief beleid” in B. HUBEAU en M. ELST (eds.), *Democratie in ademnood? Over legitimiteit, legitimatie en verfijning van de democratie*, Brugge, Die Keure, 2002, 415 p.

VOORHOOF, D., “Raad van Europa wil betere bescherming van journalistiek bronnengeheim”, in *Mediaforum*, x, (2000), 5, xx-xx.

VOORHOOF, D., Screen van telefoongesprekken van journaliste De Morgen bewijst dat wet bescherming journalistieke bronnen nodig is, *A&M*, x, (2005), 1, xx-xx.

VOORHOOF, D., “Tien jaar openbaarheid van bestuur in België. Het mag wel iets meer zijn” in: A.W. Hins en A.J. Nieuwenhuis (eds.), *Van ontvanger naar zender*, 429 p.

VOORHOOF, D., “Wetsaanpassing waarborgt journalistieke bronbescherming”, in *Juristenkrant*, x, (2007), 14, xx-xx.

Wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur, B.S. 30 juni 1994.

Wet van 12 november 1997 betreffende de openbaarheid van bestuur in de provincies en gemeenten, B.S. 19 december 1998,

Wet van 7 april 2005 tot bescherming journalistieke bronnen, B.S. 27 april 2005

Wet van 9 mei 2006 tot wijziging van artikel 5 van de wet van 7 april 2005 tot bescherming van de journalistieke bronnen, B.S. 7 maart 2007

DEEL 2: JOURNALISTIEK DOSSIER

INLEIDING: DOSSIER RADICALISERING IN BELGIE

Radicalisering is niet nieuw. Radicale discours zijn van alle tijden en bestrijken een erg breed politiek spectrum, met extreemlinks tot extreemrechts radicaal ideeëngoed als uitersten op het continuüm. De andere vormen van radicalisme liggen daar tussen. Zo is er bijvoorbeeld ecologisch radicalisme, anarchisme, negationisme en andersglobalisme. Toch is er vandaag de dag één radicaliseringstrend die er bovenuit steekt: het religieus geïnspireerde radicalisme. Sinds de aanslagen van 11 september 2001 beschouwt het Westen vooral radicale interpretaties van de islam als gevaarlijk, zeker wanneer dat radicalisme riskeert af te glijden naar extremisme en terroristisch geweld. Met haar Actieplan Radicalisme in de hand, beweert België voortaan niet alleen repressief, maar ook preventief, op te treden tegen radicalisering. Twee mogelijke broeihaarden die het vernieuwde beleid wil bestrijden, zijn gevangenissen en websites. Van cruciaal belang is ook de aanpak van de voedingsbodems, op het nationale, maar vooral op het internationale niveau. Een exclusief Belgische aanpak van die voedingsbodems is een eerste stap in de goede richting, al lijkt die slechts kans op slagen te hebben indien die gepaard gaat met een koerswijziging van heel de westerse geopolitiek.

Doorheen heel dit journalistiek dossier stellen we ons de vraag naar de effectiviteit van de Belgische aanpak van het fenomeen ‘islamistische radicalisering’. Loopt alles nog op wieltjes in de strijd tegen het radicalisme in ons land of dreigt de overheid stilaan de controle te verliezen op het radicaliseringsproces?

In een eerste artikel, ‘8.000 radicale moslims in België’, staan we stil bij de oorzaken, gevolgen en mogelijke oplossingen van de radicaliseringstrend. We vragen ons af óf en in welke mate radicalisering gevaren inhoudt voor ons democratisch bestel. Het tweede artikel, ‘Radicalisering ontdekken en bestrijden’, schetst een beeld van hoe het met veel bombarie aangekondigde Actieplan Radicalisering eruitziet. Welke filosofie zit er achter het plan en wat gaat schuil achter de vertrouwelijke status ervan? ‘Radicalisering in Belgische gevangenissen’, het derde artikel uit dit dossier, onderzoekt het ‘olievleksyndroom’ binnen de muren van de gevangenissen in ons land. Hoe groot is het gevaar ook ‘besmetting’ met radicaal gedachtegoed? Schenkt de overheid genoeg aandacht aan het probleem? Kiest België voor een systeem van spreading of concentratie van terreurverdachten? Het vierde artikel, Jihad.com, handelt over de dreiging die uitgaat van radicaal-islamistische websites. We onderzoeken hoe en in welke mate radicalisering via internet een bedreiging kan zijn voor onze veiligheid. Ook werpen we een blik op de wel erg originele aanpak van de Belgische overheid ten aanzien van zulke radicale websites.

8.000 RADICALE MOSLIMS IN BELGIE

“Politiek radicale stromingen hoeven helemaal niet slecht te zijn” - door Peter Saerens

“Van de 400.000 moslims in België zijn er 8.000 besmet met een radicaal islamistisch gedachtegoed”. Dat staat te lezen in een recent rapport van het Comité I, dat de inlichtingendiensten controleert. “De politiek moet de oorzaken aanpakken op alle niveaus”, zegt Glenn Audenaert, hoofd van de Federale Gerechtelijke Politie.

“Het is niet omdat 8.000 mensen radicale gedachten hebben, dat zij ook allemaal terroristische aanslagen gaan plegen. 8.000 is veel, zelfs op een totaal van 400.000. Het neemt wel niet weg dat een deel van hen wel degelijk een bedreiging kan vormen voor de veiligheid.” Simon Petermann, professor Politieke Wetenschappen aan de universiteit van Luik, vertelt het met de

De moskee in Finsbury Park, Londen, werd wereldberoemd als toevluchtsoord en verzamelpaats voor extremistische moslims.

grootste voorzichtigheid. Niet verwonderlijk, aangezien er nog altijd een grote grijze zone ligt tussen ‘ongevaarlijk’ radicalisme en ‘gevaarlijk’ radicalisme. Nadia Fadil is sociologe en werkt aan de universiteit van Leuven aan een doctoraal onderzoek over de islamitische religiositeit bij moslims in België. Ook zij vindt dat radicalisme niet per se negatief en karikaturaal hoeft te zijn. “Wie of wat radicaal is, hangt af van de context en van de machtsverhoudingen. Doorgaans zijn het mensen die een bepaalde norm in vraag stellen of daarvan afwijken. De meest emancipatorische bewegingen zijn radicaal omdat ze een bepaald status quo in vraag stellen. Daarom zegt radicalisme alles en niets tegelijk. Zo’n 40 jaar geleden waren communisten extremistisch, vandaag zijn

het bepaalde moslims die als extremistisch worden gezien. Analytisch zijn die termen dus nietszeggend en politiek problematisch. Daarenboven gebruikt men de term radicalisme te vaak om bepaalde groepen te marginaliseren en buiten de maatschappij te plaatsen.”

Adjunct-directeur van het Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse (OCAD), Luc Verheyden, is duidelijk: “Radicalisering is geen strafbaar gegeven. Dat is geen negatieve connotatie op zich. Dikwijls is dat een vorm van gedrevenheid, die zelfs positief kan zijn om resultaten te bereiken. Natuurlijk, als je die gedrevenheid verder doordrijft en iemand zover brengt dat die een extremistisch gedachtengoed gaat verspreiden, dan ben je wel strafbaar.” Een radicaal discours behoort in België tot het recht op vrije meningsuiting. Op zich is daar dus niets mis mee. Het wordt volgens Glenn Audenaert voor de politie- en

veiligheidsdiensten pas problematisch, wanneer dat radicalisme extremistisch wordt en afglijdt naar terrorisme. “Het discours wordt dan zo radicaal, dat het onze aandacht moet krijgen. Waarom? Omdat men op dat moment de mogelijkheid van het plegen van aanslagen plausibel én gerechtvaardigd vindt.” Toch gaat het in ons land nog steeds om een kleine minderheid van de moslimgemeenschap die effectief radicaliseert. Brice De Ruyver, professor Criminologie aan de universiteit van Gent, ziet parallellen met vroeger: “In de jaren ’60 en ’70 waren er velen die sympathiseerden met de analyses van de Rote Armee Fraktion (RAF), maar dat wilde niet zeggen dat zij ook bereid waren om in de voetsporen van de RAF te treden. Niet iedereen groeide door in dat radicaliseringsproces. Het zijn een beetje dezelfde mechanismen die hier spelen.”

“Allochtonen moeten al heel goed opgeleid en geïntegreerd zijn om een kans te maken in onze westerse maatschappij”

Luc Verheyden, adjunct-directeur OCAD

Gevaarlijke moskeeën

Voor wat betreft de Belgische politie- en inlichtingendiensten is er de wet op het terrorisme, die zich enerzijds richt op terroristische organisaties en anderzijds op terroristische aanslagen. De taak van de veiligheidsdiensten bestaat er dan ook in om preventief terroristische organisaties op te sporen en te zoeken naar uiterlijke kenmerken van radicalisering. Daarvoor beschikken ze over zowel open bronnen als over *intelligence*. Zo hebben de inlichtingendiensten oog voor de frequentie waarmee men bepaalde moskeeën bezoekt, waarvan men weet dat imams er een radicale vorm van de islam belijden of zelfs oproepen tot een heilige oorlog tegen het Westen. “De surveillance van moskeeën heeft zeker effect, al is de situatie hier minder problematisch dan in de moskee van Finsbury Park, Londen”, zegt professor Petermann. “Dat is de preventieve fase, waarin we een opsporingsinspanning ontplooiën op het terrein, die ervoor zorgt dat we de

terroristische organisaties kunnen aanpakken in hun embryonale fase.” Glenn Audenaert: “We denken een goede informatiepositie te hebben in de moslimgemeenschap, waarbij we vrij vlug vernemen wanneer kernen van jongeren zich rond een figuur of rond een onderwerp gaan radicaliseren.” Vooral op lokaal niveau hebben de veiligheidsdiensten naar eigen zeggen een goed zicht op die processen, dankzij de goede integratie in de moslimgemeenschap. “Tot op vandaag zijn we daar in België in geslaagd, maar we zullen daar niet altijd blijven in slagen.” In België is er immers een grote groep allochtonen die de islam belijdt. Binnen die gemeenschap is er een kleine groep, die het risico loopt af te glijden naar fundamentalisme, met islamfundamentalisme als gevolg. “Vooral die evolutie moeten we scherp in de gaten houden”, aldus Audenaert.

Islam versus Westen

Volgens Luc Verheyden draait het bij het islamitisch radicalisme om groepsdruk: “Het is groepsdruk, maar dan onder gelijkgezinden. Het islamitisch gegeven wordt door onze westerse cultuur gestigmatiseerd. Het is zo dat zij niet zoveel kansen krijgen in de maatschappij.

“Allochtone jongeren stellen al snel vast dat ze nooit zullen hebben wat de autochtonen hebben”

Glenn Audenaert, hoofd Federale Gerechtelijke Politie

Ze moeten als allochtoon zeer goed opgeleid en geïntegreerd zijn om een kans te maken.

Men heeft als westerling een basisargwaan ten aanzien van het Midden-Oosten, de Maghreb of gewoon ten aanzien van de islamitische overtuiging. Het is normaal dat daar tegenkating tegen komt. De levenswijze van een westerling en een moslim is compleet verschillend. Moslims komen als bedreigend over in een westerse omgeving. Hun godsdienst staat immers nog veel centraler dan in het katholicisme, het protestantisme of het anglicanisme. Daar

zijn veel minder fundamentalisten aanwezig dan in de islam.” Radicaliserend gedachtengoed is volgens veiligheidsexpert Brice De Ruyver een vrijbrief in de islam. “Daardoor kan men als het ware zijn identiteitskaart van goede moslim vrijkopen. Door zich te bekennen tot radicale ideeën, vergoedt men wat men verkeerd heeft gedaan en krijgt men terug een blanco identiteit.” Rudy Van De Voorde, directeur van de gevangenis van Vorst, ziet ook dat godsdienst bij moslims nog veel belangrijker is: “De cultuur van de islamieten is er een die snel zegt “het Westen wil ons *eronderdoor*”. Zodra die mensen de perceptie hebben dat de omgang van de westerlingen met de islamieten een vertaling is van een oorlog tegen de islam, gaan ze daar een identiteit in zoeken en gaan ze daarin radicaler optreden. Wij gaan nooit, als we in een conflict terecht komen, denken dat het een conflict is omwille van onze godsdienst. Op dit moment is elk conflict in de wereld waarin godsdienst meespeelt een conflict waar islamieten

partij zijn. Bijna overal in de wereld gaan de islamieten zeggen dat het Westen tegen hen vecht omwille van hun islamiet-zijn.” Toch ergert hij zich aan het feit dat het fenomeen gereduceerd wordt tot religieus getint radicalisme. “Het merendeel van de overvallen op geldtransporten wordt gepleegd door westerlingen. Er zitten meer islamieten dan niet-islamieten in de gevangenis, maar als je de verhouding zou bekijken van de zwaarte van hun misdrijven, komen de islamieten er wel beter uit dan de westerlingen. Dát zijn de harde cijfers.”

“Dweilen met de kraan open”

Volgens Nadia Fadil moeten we ons hoeden voor een te eenzijdig beeld van wat men islamitische extremisten noemt. Zij die zich het meest op de islam terugwerpen, zijn volgens de sociologe zelfs niet in politiek geïnteresseerd. “Dan verwijs ik naar de salafitische stroming binnen de islamitische theologie. Die stelt

het cultiveren van zijn eigen vroomheid centraal, door te bidden, te vasten, door de orthodoxie centraal te plaatsen. Met politiek bezig zijn, druist tegen hun ideologie in, dus ze houden zich daar ook ver vanaf.” De uitingen van terroristisch geweld zijn het werk van slechts één stroming binnen de islamitische theologie,

“Onze afwezigheid in Irak legt ons zeker geen windeieren”

*Brice De Ruyver,
veiligheidsadviseur premier
Verhofstadt*

de jihadisten. Hun politiek radicalisme moet in een bepaalde context begrepen worden, vooral dan in de context van de westerse buitenlandse politiek. Het is die politieke radicalisering waar de Belgische veiligheidsdiensten zich zorgen over maken. “Men gaat een bepaald status quo in vraag stellen uit onvrede, onmacht of socio-economische achterstelling. Het hoeven zelfs niet de leiders van die groeperingen te zijn die daarmee te maken hebben, maar het zorgt er wel voor dat die politiek radicale boodschappen een brede voedingsbodem

kunnen krijgen. Politiek radicale stromingen hoeven helemaal niet slecht te zijn, daar ben ik héél duidelijk in. Ik ben natuurlijk wel tegen het geweld dat jihadistische groeperingen als al-Qaeda gebruiken.” De aanslagen mogen dan wel vanuit veiligheidsperspectief het grootste probleem zijn, toch is het voor Fadil vooral de brede sympathie voor die terreurdaden, waaraan iets gedaan moet worden. “Die groeperingen zijn symptomen van een bepaalde onvrede. Hun geweld valt vandaag samen met bepaalde onrechtvaardigheden, armoede en bezetting. Zolang men daar niets aan doet, is het dweilen met de kraan open.”

De Belgische Federale Politie en de inlichtingendiensten weten al langer dat het schoentje daar knelt. Niet de religie ligt aan de basis van het radicalisme, wel een wereldomvattend ongenoegen over hoe het de Arabische volkeren vergaat. Om het islamfundamentalisme onder controle te krijgen, is het dus taak om de voedingsbodems aan te pakken, zowel op

het internationale als op het lokale niveau. Het internationale niveau slaat op de geopolitieke strategie van de westerse mogendheden. Hoewel de moslimlanden over enorme voorraden grondstoffen beschikken, slagen ze er niet in om de Arabische volkeren een prominente plaats te laten innemen op het wereldtoneel. Ze hebben met andere woorden al veel te lang het gevoel in het verliezende kamp te zitten. Om die voedingsbodem alsnog weg te nemen, moeten de westerse leiders dus dringend een andere koers gaan varen. “Voor een stuk wordt die geopolitiek ook wel gebruikt als alibi, maar ik ben er wel van overtuigd dat het feit dat België niet in Irak zit, ons geen windeieren legt. Nederland zit op dat vlak in een veel penibelere situatie”, zegt Brice De Ruyver. Op die internationale frustratie ent zich volgens Glenn Audenaert een tweede frustratie, nu van lokale aard: “In België heeft het integratiebeleid gefaald voor de derde en de vierde generatie van allochtonen. Het is dus mijn overtuiging

dat de meeste van die jonge mensen komen uit een midden waarin kennis verwerven niet steeds gestimuleerd werd. Bovendien worden die derde en vierde generatie nog steeds gekenmerkt door een onoverbrugbare achterstand in het onderwijs, en dat vanaf de kleuterklas. Hun kinderen komen uit een gesloten milieu, waar ze alleen in aanraking komen met hun eigen taal. Eens ze naar school gaan, kunnen ze niet communiceren met andere kinderen, want ze verstaan hen niet. Tegen dat ze naar de lagere school gaan, is hun achterstand daardoor al onoverbrugbaar. Het gevolg is dat ze in het middelbaar onderwijs quasi geen kansen hebben om onderwijs te volgen op het niveau van hun intellectueel potentieel. En dan krijg je dus hoge concentraties jonge allochtonen in het technisch- en beroepssecundair onderwijs, terwijl ze in feite meer zouden kunnen dan dat. Al heel vlug stellen die jongeren vast dat zij nooit in staat zullen zijn om de economische achterstand waaruit ze geboren zijn, te overbruggen. Ze stellen

vast dat ze nooit zullen hebben wat de autochtonen hebben, ook al doen ze nog zo hard hun best.” Het is met andere woorden de gebrekkige toegang tot het onderwijs die in ons land aan de basis ligt van een gebrekkige toegang tot de arbeidsmarkt, moeilijkheden om aan een woning te geraken en uiteindelijk tot een algemene frustratie leidt. Volgens Audenaert zijn er vervolgens twee glijbanen waarlangs ze kunnen afglijden: criminaliteit en radicalisering. In veel gevallen komen jonge allochtonen eerst met de criminaliteit in contact, waarna ze in de gevangenis in aanraking komen met een aantal voor terrorisme veroordeelde figuren, die fungeren als aantrekkingspolen. Zij die eerst in de criminaliteit verzeild zijn geraakt, slaan dus dikwijls om naar het radicalisme, om ten slotte af te glijden naar het fundamentalisme.

Paternalistisch België

Een andere reden van frustratie bij de moslims in ons land is volgens Nadia Fadil

de manier waarop de overheid met hen omgaat. “Wanneer de overheid zich richt op conservatieve of radicale islamitische groepen, dan is het steevast om hen als tegenstander te zien en niet om hun advies in te winnen. De conservatieve islamitische stromingen worden vanuit een problematische manier benaderd. Alleen zogenaamd *progressievelingen* binnen de islam krijgen een forum. Wat mij vooral stoort, is dat men een bepaalde stem kiest en andere helemaal buitensluit. Nochtans is de conservatieve stroming een realiteit. Bepaalde vormen van orthodoxie zijn een belangrijke stroming binnen moslimgemeenschappen vandaag, of de Belgische regering dat nu leuk vindt of niet. Ik denk dat de overheid zich veel geloofwaardiger zou maken als ze al eens zou starten met hen te erkennen. Als men evenredig ruimte geeft aan iedereen, zullen moslimjongeren zich minder in het defensief gedrukt voelen. Dan voelt het voor hen minder alsof de overheid zegt wie de goeden en wie de slechten zijn. Van

zodra zij het gevoel hebben dat de overheid zich bemoeit met hoe ze hun religie moeten beleven, gaan ze afhaken. Net dat paternalisme moet men trachten te vermijden.”

RADICALISERING ONTDEKKEN EN BESTRIJDEN

Het Actieplan Radicalisme en het Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse gewikt en gewogen - door Peter Saerens

Met het Actieplan Radicalisme bindt de Belgische regering de strijd aan met alle vormen van radicalisering. De nieuwste versie van het Actieplan Radicalisme werd op 28 april 2006 goedgekeurd door het Ministerieel Comité Inlichtingen en Veiligheid. Het Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse (OCAD) moet de evaluatie maken van de inlichtingen over de terroristische dreiging en de regering hiervan op de hoogte brengen, zodat die de nodige maatregelen kan treffen. Beide initiatieven maken het mogelijk om het radicaliseringsproces in een vroeg stadium te ontdekken en te bestrijden.

“België hoeft niet meer te blozen”

In navolging van een Europese strategie, voerde de Belgische regering in september 2005 zelf een Actieplan Radicalisme in. “Met dat plan hoeft ons land voortaan niet meer te blozen in de strijd tegen het terrorisme”, zo klonk het destijds bij de ministers Onkelinx (PS) van Justitie en haar collega van Binnenlandse Zaken, Dewael. In feite was dit Actieplan de opvolger van een plan dat al in 2002 was

opgesteld, namelijk het Actieplan Moskee. Dat plan was nog uitsluitend gericht op moslimextremisme. Islamitisch radicalisme mag dan misschien nog steeds het meest in het oog springen, het Actieplan richt zich ook op andere uitlatingen van opruiende taal, fundamentalistische ideeën, racistische, anarchistische en extremistische meningen. De vernieuwde aanpak van het fenomeen radicalisme bestaat uit de observatie van het uiten van een radicale mening, het kijken welke de perceptie is van die uiting, vervolgens het inschatten of je tegen die uiting kunt reageren en ten slotte het kijken welke impact die uiting heeft op de bevolking. De overheid pleit dus voor een geïntegreerde aanpak van de beginvormen van uiting tot en met de extreme vormen van uitvoering.

Plan met pijlers

Naar de precieze inhoud van het als vertrouwelijk geclassificeerde Actieplan blijft het ook vandaag nog gissen. Toch zijn de grote lijnen van het Actieplan Radicalisme al langer bekend. Het plan berustte oorspronkelijk op vier pijlers: 1. radicale internetsites, radio- en televisieuitzendingen, 2. extremistische imams en predikers, 3. culturele centra, VZW's en propagandacentra en 4. radicale groepen. De nieuwste, vijfde, pijler is die van de radicalisering in gevangenissen, al blijkt die nog in volle ontwikkeling (cfr. artikel Radicalisering in gevangenissen). De reden dat de gevangenissen er pas later bijkwamen, ligt volgens Brice De Ruyver, veiligheidsadviseur van premier Verhofstadt, op internationaal vlak. “We merkten dat dat een probleem was dat zich in een aantal landen aan het ontwikkelen was. Uiteindelijk waren er redenen te over

om het ook bij ons als een probleem te beschouwen en het bij het Actieplan te betrekken.”

Hoewel men in regeringskringen - omwille van de politieke correctheid - liever niet meer spreekt over het Actieplan Moskee, krijgt ook in het Actieplan Radicalisme de dreiging van radicaal islamisme nog een centrale plaats. Met een hele resem repressieve, maar voortaan ook proactieve en preventieve maatregelen wil de overheid die bedreiging in de kiem smoren.

De Liga voor de Rechten van de Mens durft zich nog niet uit te spreken over het Actieplan Radicalisme. Voorzitter Jos Vander Velpen is nog niet overtuigd: “Op dit ogenblik is het plan nog veel te experimenteel en de aanpak veelal repressief. Er is één punt waarin ik wel vind dat men in België totnutoe op een redelijk verstandige manier opereert: de meeste verantwoordelijken binnen Politie en Justitie, maar ook de meeste politici,

slagen er wel in om het onderscheid te maken tussen de moslims aan de ene kant en de terroristische actievoerders aan de andere kant. Zo vermijdt men dat er een soort van campagne tegen moslims op gang komt.”

Top secret

Zoals blijkt, is er toch al wat informatie bekend geraakt over het Actieplan, maar toch houdt de regering nog steeds vast aan de vertrouwelijke status ervan. De reden daarvan moet door Brice De Ruyver, veiligheidsadviseur van premier Verhofstadt, gezocht worden in de veiligheid. “Als je een strategie ontwikkelt

ten aanzien groeperingen die het wezen van onze rechtsstaat viseren, is het niet aangewezen hen daarvan op de hoogte te brengen. Zij gaan ook niet met open vizier zeggen welke de volgende stap is die ze gaan zetten. Hetzelfde geldt voor ons. Ons beleid is er altijd al een geweest van grote alertheid, maar in grote stilte. Ook de bevolking koopt er niets voor als wij hoog van de toren gaan blazen bij elke stap die we nemen in de strijd tegen terrorisme, want dan zijn wij diegenen die een klimaat creëren waar niemand beter van wordt. Op die manier wordt de polarisatie in de samenleving compleet ten onrechte vergroot en dat is nergens voor nodig. Het is juist een sterk geïntegreerde samenleving die het beste wapen is.” De Ruyver is wel voorstander om de bevolking te informeren in een concrete situatie van verhoogde dreiging.

“Veiligheid is de enige reden van de vertrouwelijke status van het Actieplan Radicalisme”

Brice De Ruyver, veiligheidsexpert

De achterliggende reden van het geheime karakter van het Actieplan Radicalisme moet volgens anderen elders worden gezocht. Het met veel bombarie voorgestelde plan zou gewoon nog niet af zijn. Het Comité I, dat de inlichtingendiensten controleert, stelt in haar recentste rapport dat de vertrouwelijkheid van het plan eerder ingegeven is door de politieke gevoeligheid van het onderwerp, dan door de operationele noodzaak. Volgens Luc Verheyden, onderdirecteur van het Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse, is het ook niet abnormaal dat men niet met een afgewerkt plan naar buiten komt: “Het radicaliserings- en rekruteringsproces is nu eenmaal een evolutief gegeven. Je kan daar geen lijn onder trekken en zeggen “vanaf nu gaan we daar een remedie tegen zoeken”. Wat vandaag niet radicaliserend werkt, kan dat morgen wél doen. Dáárom is het Actieplan nooit af en wordt het niet

gepubliceerd. Er wordt gewerkt met permanent aanpasbare objectieven en daarom kan je dat niet publiceren. De geheimhouding heeft niets te maken met het afschrikken van terroristen.”

Dat is meteen een van de grote verschillen met het standpunt dat de Verenigde Staten vandaag de dag huldigt ten aanzien van bedreigende radicale groeperingen. Washington werkt namelijk met vaste lijsten van verboden radicale organisaties.

“Het is niet uit veiligheid dat het Actieplan geheim wordt gehouden. Het is gewoon nog niet af”

Luc Verheyden, adjunct-directeur OCAD

Verheyden: “Als je een lijst opmaakt van groeperingen, ben je sowieso verkeerd bezig. Stel: je hebt een lijst van tien

groeperingen en een elfde dient zich aan, dan wordt die elfde niet als radicaliserend beschouwd, tenzij je je lijst opnieuw aanpast. In de VS kunnen bepaalde private milities dus worden vervolgd en andere niet, al zijn ze even gevaarlijk. Wij hebben daarom geen lijst. Elke dag komen er nieuwe gegevens binnen, waardoor onze

lijsten alweer verouderd zouden zijn.” Een ander probleem met zulke lijsten is volgens Verheyden het stigma dat overheden ermee creëren. Radicale groeperingen die niet op de lijst staan, kunnen zich wel eens gediscrimineerd voelen en bijgevolg verder, gewelddadiger, radicaliseren om toch op de lijst te komen. Of net het omgekeerde effect: groepen die wel op de lijst van radicale organisaties staan, gaan nog clandestieener radicaliseren, nog meer in de illegaliteit.

OCAD waakt

Ons land beschikt sinds vorig jaar over een Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse (OCAD), ter vervanging van de in 1984 opgestarte Antiterroristische Gemengde Groepering. “OCAD is eigenlijk de promotor geweest van maatregelen tegen radicale, extremistische en terroristische bedreigingen. Op basis van onze dagelijkse analyses van de dreiging op extremisme- en terrorismevlak zijn er legislatieve,

bestuurlijke en administratieve maatregelen genomen, de basis van het huidige Actieplan Radicalisme.” OCAD maakt dus analyses, met behulp van de informatie die het krijgt van zowel politie-, inlichtingen-

TERREUR: DE HOOFDROLSPELERS

De criminalisering van het fenomeen terrorisme in België maakt dat het onder bevoegdheid van de Federale Politie valt. Daarvoor beschikt de politie over gespecialiseerde antiterrorisme-eenheden. Naast de politiediensten zijn ook de Staatsveiligheid, als burgerlijke inlichtingendienst, en de Algemene Dienst voor Inlichtingen en Veiligheid, als militaire inlichtingendienst, bevoegd voor de strijd tegen het terrorisme. Voor zowel politie- als inlichtingendiensten bestaat een controleorgaan, respectievelijk het Comité P en het Comité I (Vast Comité van Toezicht op de Inlichtingendiensten).

als gerechtelijke diensten. Als coördinatieorgaan valt de dienst zowel onder de FOD Binnenlandse Zaken als onder de FOD Justitie, al is dat contextafhankelijk. “Onze bevoegdheid is in de mate van het mogelijke een

dreigingsanalyse te maken die de minister van Binnenlandse Zaken adequate beschermingsmaatregelen moet kunnen doen nemen, zodat er niks kan gebeuren. Gebeurt er toch iets, dan zitten we onder bevoegdheid van Justitie om dan effectief de gevolgen te kunnen laten bestraffen en technisch raadgever te zijn van de gerechtelijke diensten.”

Beter af?

Een groots opgezet plan om het radicalisme in te dijken en een nieuw coördinatieorgaan dat de bedreigingen analyseert, het klinkt allemaal erg aantrekkelijk, maar zijn we effectief beter af dan tevoren? Met andere woorden: werkt het plan? “Het plan werkt wel degelijk”, stelt Luc Verheyden. “Vroeger wachtte men tot er effectief een gerechtelijke inbreuk werd begaan. De enige die toen iets deed, was de gerechtelijke autoriteit, die strafbare feiten vaststelde, liet onderzoeken en probeerde te laten veroordelen door de rechtbank.

Dus dat betekende impliciet dat het radicaliseringsproces succes had gehad. Je hebt dan immers een gerechtelijke inbreuk, die eigenlijk het normale radicale uiten van een mening voorbijgegaan is en zich heeft geuit in een strafbaar feit. De bedoeling van het Actieplan – en van de maatschappij in het algemeen – is niet zoveel mogelijk mensen op te sluiten, maar integendeel, ervoor te zorgen dat het gemodereerd democratisch model en de rechten van anderen worden gerespecteerd.”

Bijzondere inlichtingsmethoden

Een ‘oud zeer’ bij de Belgische inlichtingendiensten is de beperkte slagkracht waarover ze beschikken, zeker in vergelijking met hun collega’s van de politie. Om tegemoet te komen aan die verzuchtingen, stelde minister van Defensie Flahaut in maart van dit jaar daarover een omstreden wetsontwerp op de

“We mogen het terrorisme niet belonen door onze eigen rechten en vrijheden te beperken”

Jos Vander Velpen, Liga voor de Rechten van de Mens

bijzondere inlichtingenmethoden (BIM) voor in de Senaatscommissie Justitie. Het ontwerp stelt dat de agenten van de Veiligheid van de Staat, maar ook van ADIV, de wet mogen overtreden in het kader van hun opdracht.

De inbreuken moeten wel in verhouding staan tot het door de inlichtingenopdracht nagestreefde doel en "mogen in geen geval

rechtstreeks en op ernstige wijze afbreuk doen aan de fysieke integriteit van personen". België is een van de twee Europese landen waar zulke bijzondere inlichtingsmethoden nog niet wettelijk ingeschreven staan.

Luc Verheyden pleit dan ook voor een zo snel mogelijke goedkeuring: “volgens mij hadden technische opsporingsmogelijkheden al lang toegestaan moeten geweest zijn voor

inlichtingen, mits er degelijke controle is en het onder bevoegde autoriteit gebeurt. België staat daardoor achter. Een snelle opsporing via inlichtingendiensten kan het gevaar minimaliseren, zonder dat je werkelijk moet wachten tot de uiterste uitvoering, de gevaarsituatie.” Vandaag kunnen immers alleen de gerechtelijke diensten telefoons aftappen, op voorwaarde dat er een inbreuk dreigt aan te komen óf al bezig is, wanneer het eigenlijk al te laat is. “Het is dus essentieel om die wet erdoor te laten.” De goedkeuring van die wet zal in

“Wie niet op een verboden lijst staat, kan zich gediscrimineerd voelen en radicaliseren om tóch die lijst te halen”

Luc Verheyden, adjunct-directeur OCAD

ons land nog wel heel wat voeten in de aarde hebben. Het plan was om het voorstel er voor de verkiezingen door te krijgen, maar na heftige debatten in de media heeft de regering besloten om de hete aardappel naar de volgende legislatuur door te schuiven.

De Liga voor de Rechten van de Mens is kritisch voor het wetsvoorstel: “Onder Amerikaanse druk wordt het evenwicht tussen vrijheid en veiligheid in de samenleving verstoord. De nadruk wordt veel te weinig op het accent vrijheid en rechtvaardigheid gelegd. We gaan ervan uit dat we het terrorisme ook niet moeten belonen door onze eigen grondrechten af te bouwen.”

Tussen vrijheid en veiligheid

Verheyden vreest niet dat we met de ‘BIM’ dreigen te vervallen in Amerikaanse toestanden à la ‘Patriot Act’ of ‘Homeland Security Act’. “In België respecteren we de individuele vrijheid van elke burger en van meningsuiting. België is nog altijd een heimat voor eender wie, ook voor zij die er andere meningen op na houden. We proberen ons democratisch bestel te vrijwaren. De Amerikaanse perceptie van die democratie is anders dan de onze. Als ik zelf een Amerikaan was, dacht ik er misschien anders over, maar hun idee van

aanpak heeft duidelijk een andere vertaling dan de Belgische en de Europese. Voor een Amerikaanse aanpak bestaat in ons land geen politieke goedkeuring. De vrijheid van de burger primeert nog steeds.”

RADICALISERING IN BELGISCHE GEVANGENISSEN

“Het olievleksyndroom slaat ook bij ons toe” - door Peter Saerens

De Belgische overheid schenkt steeds meer aandacht aan het fenomeen van radicalisering in gevangenis. De veiligheidsdiensten zouden over voldoende aanwijzingen beschikken om de situatie als een probleem te beschouwen. Het wordt almaar duidelijker dat nog lang niet alle neuzen in dezelfde richting wijzen. Vooral op het vlak van inschatting van de dreiging is nog niet iedereen overtuigd van het daadwerkelijke gevaar van het radicaliseringsproces binnen de gevangenis. Ook blijken nog niet alle bevoegde instanties op de hoogte van de implementatie van de gevangenispijler in het Actieplan Radicalisme.

“Als je weet dat er 60 à 70 procent allochtonen in de gevangenis zit, dan zou je moeten spreken over 3.000 à 4.000 gedetineerden en over 50 tot 100 potentiële risico's op islamistische radicalisering. Dat is een grote risicogroep”, zegt Luc Verheyden, adjunct-directeur van het Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse (OCAD). “Als je, na het uitzitten van hun strafmaat, 50 overtuigen van die groep vrijlaat in de maatschappij, dan wéét je dat je een potentieel gevaar creëert - zeker met het recht op vrije meningsuiting in het achterhoofd - en dat je daar tegen moet reageren.” Verheyden is duidelijk overtuigd van de dreiging. Rudy Van De Voorde, directeur van de gevangenis van Vorst, waar zeven terreurverdachten vastzitten, is dat

allerminst: “Zieltjeswerving om andere terroristen te zoeken, gebeurt bij mijn weten tot op de dag van vandaag niet.” Vorig jaar telden de Belgische gevangenis nog 23 terroristen. Een tweede punt waarover onduidelijkheid bestaat, is de aanpak van die radicalisering door het Actieplan Radicalisme. Die zou op papier al verregaand geïntegreerd moeten zijn, al strookt dat niet met de realiteit. Het gevangeniswezen heeft immers nog geen weet van de specifieke maatregelen waarin het Actieplan voorziet. “Concreet gaat het om afspraken tussen de bevoegde diensten om radicaal-islamistische gedetineerden in het oog te houden en om met het oog daarop, een aantal nieuwe technieken en methoden uit

te bouwen”, aldus de OCAD-adjunct-directeur.

Kweekvijvers

“Gevangenis­sen zijn kweekvijvers voor terroristen.” Dat zei althans de voormalige administrateur­generaal van de Veiligheid van de Staat, Koen Dassen in december 2005 aan de Antwerpse televisiezender ATV. Volgens gevangenis­directeur Rudy Van De Voorde dragen vooral de media hierin een enorme verantwoordelijkheid. In Vorst heeft hij als directeur de voorbije jaren hooguit een zevental terreurverdachten zien passeren. “Op het moment dat we in de gevangenis iemand binnenkrijgen waar men een radicaal ideeëngoed bij vermoedt, dan wordt daar heel veel aandacht aan gegeven, maar vooral dan door de buitenwereld, door de media.” Zijn eigen ervaringen leren hem echter dat terrorisme- of extremismeverdachten geen speciaal

andere invloed hebben op de leefcultuur binnen de gevangenis. De mythe van de heldenstatus die een gedetineerde terrorist als Nizar Trabelsi bezit, eens hij de gevangenis had betreden, noemt hij uit de lucht gegrepen. “Zij die hoger staan op de hiërarchische ladder, zijn nog altijd eerder zij die hier zitten voor zware geweldsmisdrijven, zoals bank- of geldtransportovervallen. Een geldtransport overvallen is heel simpel: je moet ballen aan je lijf hebben om dat te doen en je wordt er heel rijk van. Terrorisme blijft een abstract misdrijf in een symbolische oorlog. Ik denk dat heel weinig gedetineerden in de gevangenis zitten met symbolische ambities.”

“Een geldtransport overvallen is heel simpel: je moet ballen aan je lijf hebben en je wordt er heel rijk van.”

Rudy Van De Voorde, gevangenis­directeur Vorst

Mensen die slimmer de gevangenis verlaten dan ze binnengegaan zijn, is een fenomeen van alle tijden. Ze maken binnen de muren kennis met nieuwe technieken van misdrijven. Wanneer we echter de link leggen met radicalisme of

met terrorisme, neemt de directeur opvallend gas terug: “Naar ons aanvoelen zijn de mensen die hier zitten voor zulke misdrijven, zodanig solitair, dat ze niet te koop lopen met hun zaken en zich niet manifesteren.” Binnen het

GEVANGENISSEN IN DE MEDIA

Het gebeurt zelden dat gevangenis­sen in België positief belicht worden door de media. Oproer onder de gedetineerden, vanwege de slechte levensomstandigheden, of stakende cipers die het personeelstekort en de overbevolking aanklagen zijn schering en inslag. De ontsnapping van 28 gedetineerden uit de gevangenis van Dendermonde vorig jaar, was dan weer een extreem voorbeeld van hoe gevangenis­sen het nieuws halen. Begin maart telden de Belgische gevangenis­sen 10.009 gedetineerden, terwijl er maar plaats is voor 8.311. Tel daar nog het proportioneel gezien groot aandeel van allochtonen bij en vooral de zichtbaarheid daarvan sinds ‘9/11’ en het kan niet verbazend worden genoemd dat de islam voor velen onlosmakelijk verbonden is met radicalisme, extremisme en terrorisme.

gevangeniswezen beseft men wel dat de uitspraak van Dassen op lange termijn realiteit kan worden. Men is er dus wel beducht voor. “Misschien kan men binnen twee tot vijf jaar in staat zijn om te zeggen dat er op dat moment terroristen zijn opgedaagd die hun informatie en intentie hebben gehaald tijdens hun opsluiting. Op dit moment besluiten dat het zo is, is veel te vroeg.” De Liga voor de Rechten van de Mens sluit zich aan bij de visie van de gevangenisdirecteur: “Het echte gevaar voor een soort olievlekwerking is overdreven en zeker in de omstandigheden waarin de meesten zijn opgesloten, want ze hebben eigenlijk geen enkel contact met de andere gedetineerden. Ze zijn volledig afgeschermd van de andere gevangenen.”

Nochtans haalt het recent verschenen rapport van het Comité I verschillende getuigen aan die zeggen dat er wel degelijk religieuze groepen gevormd worden, die alle contact met anderen weigeren en islamistische propaganda verspreiden. Er

zou ook gewelddadige druk uitgeoefend worden tegenover moslimgevangenen, die de voorschriften van de ramadan niet volgen. Het rapport maakte zelfs gewag van een parallelle hiërarchie, gevormd door radicale *kaïds*, die de touwtjes stevig in

handen hebben. Zij zien het Westen als de grote boosdoener, als oorzaak van al het kwaad. Het rapport van het Comité I spreekt ook over een enorme morele invloed van radicale islamisten op hun medegevangenen. Belgen en andere

westerlingen zouden geschandaliseerd worden bij de medegevangenen. Op die manier wordt de gevangenis dus wel degelijk voorgesteld als een school voor misdaad én radicalisering.

Een gelijkaardig geluid is te horen op OCAD (Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse), de opvolger van de AGG (Antiterroristische Gemengde Groep). Adjunct-directeur Luc Verheyden ziet de kans op radicalisering binnen gevangenissen als reëel en het gevaar als acuut. “Wie in de gevangenis belandt, heeft de psychologische drempel tussen een denkpatroon en een uitvoeringspatroon immers al overschreden.” Verheyden spreekt over een dubbele stigmatisering bij islamitische gedetineerden, die radicalisering in de hand werkt. Enerzijds is voor velen het feit dat ze allochtoon zijn al voldoende om hun aanwezigheid in de gevangenis te verklaren, anderzijds hebben ze die grens van aspiratie naar uitvoering overschreden, wat voor een verdere stigmatisering zorgt. Dat maakt van hen

een gevaarlijke risicogroep die zonder al te veel moeite overtuigd kan worden.

Gevangenissen in Actieplan Radicalisme

De Belgische gevangenissen vormen één van de vijf pijlers in het Actieplan Radicalisme, dat overigens tot op de dag van vandaag nog steeds niet publiek gemaakt werd (cfr artikel Actieplan Radicalisme). Veiligheidsadviseur Brice De Ruyver: “Gevangenisdirecties worden in het plan ook op voorhand gebriefd over de mogelijke radicale dreiging die uitgaat van een gedetineerde, zodat de directie de nodige veiligheidsmaatregelen kan nemen.

Ze kennen het profiel van iemand die binnenkomt en zijn zeker op de hoogte van het potentiële gevaar

dat van hen uitgaat.” Dat die briefing ook een aanbevolen speciale behandeling

“Een oordeelkundige spreiding lijkt me het meest aangewezen. Je moet de kat niet bij de melk zetten”

Brice De Ruyver, veiligheidsadviseur premier Verhofstadt

impliceert, wil De Ruyver niet met zoveel woorden gezegd hebben.

Wanneer we de vraag stellen aan de gevangenisdirecteur van Vorst, reageert hij enigszins verbaasd: “Het Actieplan is veel meer gericht op de rechterlijke macht dan op de uitvoerende macht, het gevangeniswezen. Ik heb geen kennis van een actieplan waarin staat dat er binnen de gevangenissen een andere behandeling geldt voor van terrorisme verdachte gevangenen dan voor andere gedetineerden. Daarover heb ik geen specifieke richtlijnen gekregen. Verder dan waarom iemand werd aangehouden en niet kan worden vrijgelaten, weten wij niets

over de gedetineerde die wordt binnengebracht.”

Details in verband met een mogelijke

‘besmettingsgraad’ zouden dus - in tegenstelling tot wat

het Actieplan zelf voorschrijft - niet worden doorgespeeld aan de gevangenissen.

Luc Verheyden van OCAD nuanceert het probleem: “We moeten tussen de goedkeuring en de implementatie ook een beetje tijd laten. We zijn daarmee bezig en de effectieve uitwerking staat op het getouw. We zijn bezig om vorming te geven als start van de implementatie op het terrein.”

Geen puur Belgisch probleem

In steeds meer Europese landen worden maatregelen genomen tegen de rekrutering en radicalisering binnen penitentiaire instellingen. De rekruteerders zouden vooral voor terrorisme veroordeelde moslims zijn, die een fanatieke interpretatie aan de Koran geven. Volgens de Franse inlichtingendiensten bestaat er in de Franse gevangenissen een uitgebreid netwerk van extremistische moslims die hun zittijd gebruiken om bij hun medegevangenen sympathie op te wekken voor de heilige oorlog tegen het Westen. De extremistische retoriek wordt dan beschouwd als een eerste stap richting

terroristisch geweld in naam van de islam. De Franse krant Le Monde schetste al in 2004 een onrustwekkend beeld van de toestand in de Franse gevangenissen. Zestig procent van de gevangenen zou er moslim zijn en de overheid zou er niet meer in slagen de gevaren van het radicale proselitisme te vermijden.

Ook in Nederland heeft de overheid de strijd aangebonden met de radicalisering binnen de gevangensmuren. Vorig jaar werden daar een aantal extremistische moslims betrapt terwijl ze gedetineerden aan het ronselen waren voor de jihad. Een nieuw gevangenisbeleid, gebaseerd op de concentratie van radicale moslims, moet de Nederlandse gevangenissen voortaan vrijwaren van extremistisch islamisme.

In haar strijd tegen de radicalisering van hun gedetineerden, heeft de Britse overheid op haar beurt beslist om alle imams, die de gevangenis als bezoeker betreden, te onderwerpen aan een uitgebreid veiligheidsonderzoek. Daarnaast laten de Britse autoriteiten alle in het Arabisch

geschreven teksten - inclusief de Koran - naar het Engels vertalen én controleren, vooraleer ze aan de gevangenen worden afgeleverd. Op die manier wil Groot-Brittannië vermijden dat verborgen radicale boodschappen de gevangenis binnenkomen.

In België ontkent Justitie niet dat het probleem van rekrutering in gevangenissen zich stelt, al gaat de vergelijking met bijvoorbeeld Frankrijk niet helemaal op. Ons land telt nu eenmaal veel minder terreurverdachten dan onze zuiderburen. Vorig jaar, in maart, stelde senator Stefaan Noreilde daarover nog een parlementaire vraag aan minister Onkelinx. Uit het antwoord bleek dat de Belgische gevangenissen toen 23 terroristen telden. Dat was trouwens ook de conclusie van een stagiair bij de Staatsveiligheid in 2005, die de radicalisering van jonge moslims in de gevangenissen onderzocht. In zijn verslag - waarvan de kern nog eens herhaald werd in het laatste Comité I-rapport - schreef hij dat het fenomeen vooralsnog geen grote

omvang had aangekomen. De studie beklemtoont ook het belang van de cipers voor de gedetineerden. Zij zijn immers de eerste vertegenwoordigers van de staat en de westerse samenleving: “Door voor deze bewakers een opleiding te organiseren over de Arabische cultuur, de islam en het radicalisme, kan men aan twee doelstellingen tegemoet komen. Enerzijds kan men zo het radicalisme beter op het spoor komen, anderzijds kan dit helpen om religieuze conflicten te voorkomen en te matigen.”

Remedie: apart regime, spreiding of concentratie?

Om het probleem van de ‘besmetting’ met radicaal gedachtengoed aan te pakken, heeft Nederland dus gekozen voor een systeem van concentratie van moslimterreurverdachten. Daarvoor werden twee speciale gevangenissen ingericht, goed voor een totaal van 32 cellen. Contact met andere gedetineerden is er absoluut verboden en voor elke gevangene wordt

door de gevangenisdirectie een streng individueel regime uitgestippeld. Door moslimterroristen af te scheiden, wil het Nederlandse ministerie van Justitie rekrutering onder andere gedetineerden voor de islamitische gewapende strijd, de jihad, voorkomen. Men gaat er blijkbaar vanuit dat die mensen niet meer re-integreerbaar zijn in de maatschappij. De Nederlandse aanpak doet denken aan de Amerikaanse basis op Guantanamo Bay, Cuba, die over heel de wereld zwaar gecontesteerd werd. Wie alvast overtuigd is van het Nederlandse idee, is Glenn Audenaert, directeur van de Federale Gerechtelijke Politie: “Een aparte gevangenis voor fundamentalistische moslims is ook in België de oplossing om te voorkomen dat bepaalde geledingen in de moslimgemeenschap almaar verder radicaliseren. We merken dat ook bij ons het olievleksyndroom toeslaat, waarbij

“Een aparte gevangenis voor moslimfundamentalisten is ook bij ons de oplossing”

Glenn Audenaert, hoofd Federale Gerechtelijke Politie

veroordeelde moslimfundamentalisten een rol spelen van de valse profeet. Andere veroordeelden, die vaak niets met fundamentalisme te maken hebben, zijn ontvankelijk voor hun boodschap, waarin ze een kans zien om zich te zuiveren. Radicale geesten hoeven zelfs niet per se contact te hebben met de andere gevangenen. Wij hebben bijvoorbeeld geen enkele zeggenschap over welke imams toegang krijgen tot de gevangenissen. Die worden niet gecontroleerd. Ik denk dat Justitie daar nog wat werk heeft. Het is geen geheim dat ik op een totaal andere golflengte zit dan de minister van Justitie. Zij is tegen aparte gevangenissen en wil iedereen samen in de gevangenissen. Wij denken dat dat gevaarlijk is. Bovendien gaan - als veel van die gedetineerden geconverteerd worden tot moslimfundamentalist - radicale groepen dan plots beschikken over deskundigen in

een aantal misdaaddisciplines: kennis van wapens, springstoffen, autocriminaliteit.”

Minister van Justitie Onkelinx heeft voorlopig inderdaad gekozen voor een andere en minder dure koers, namelijk een van spreiding van terreurverdachten over verschillende gevangnissen. “Een oordeelkundige spreiding lijkt me het meest aangewezen. Je moet de kat niet bij de melk zetten. Bovendien maak je anders

van bepaalde gevangnissen symbolen, zoals indertijd met de Rote Armee Fraktion. Mannheim was toen het symbool van dé gevangenis waar de leden van de RAF

volgens hun medestanders in gruwelijke omstandigheden werden vastgehouden”, aldus Brice De Ruyver, veiligheidsadviseur van premier Verhofstadt. Riskeert men bij spreiding dan geen besmetting van de andere gedetineerden? “Ja, maar je kunt het ook omgekeerd bekijken. Bij een oordeelkundige spreiding kun je er ook vanuit gaan dat de andere categorieën van

gedetineerden als een soort van tegengif werken.”

In België gebeurt het vandaag al wel dat terreurverdachten- of veroordeelden blootgesteld worden aan een andere behandeling. Ze mogen bijvoorbeeld alleen bezoek ontvangen buiten de uren die gelden voor de andere gevangenen, ze kunnen geen gemeenschappelijk werk

“Ik zie de relevantie niet in van een aparte afdeling met uitsluitend terroristen”

*Rudy Van De Voorde,
gevangenisdirecteur Vorst*

verrichten en ze moeten gebruik maken van een individuele koer. Gezien het gekende

Belgische

fenomeen van de overbevolking van de gevangnissen, is het echter sowieso al moeilijker om een individueel uitzonderingsregime te hanteren. Het beleid van de gevangnissen in ons land wil zich vooral richten op de rehabilitatie in de maatschappij. Hen blijvend vereenzelvigen met hun misdaden, versterkt alleen maar hun identiteit als

terrorist. Gevangenisdirecteur Van De Voorde verduidelijkt: “Dat is wel wat ze in de Verenigde Staten doen, alles focussen op hun ‘terrorist-zijn’. Dan krijg je Guantanamo-toestanden als gevolg. Het klinkt misschien bizar, maar wij als professionelen binnen de gevangenis, moeten de reden waarom iemand ‘binnen’ zit, banaliseren. Ik vermoed dat hoe meer men het fenomeen isoleert en apart aanpakt, hoe groter het risico dat het versterkt wordt.” België kent met andere woorden geen concentratiecultuur, behalve dan in een andere context. Voor onhandelbare gedetineerden, die zware gedragsmoeilijkheden vertonen binnen de gevangenis, wordt voorzien in een apart regime, al staat dat los van de aard van de delicten waarvoor ze veroordeeld werden. Een afzonderingsmodel naar Nederlands voorbeeld zit er in België dus niet meteen aan te komen. Van De Voorde: “Ik ben niet tegen het creëren van bijzondere afdelingen binnen gevangnissen, voor bijvoorbeeld drugsverslaafde gedetineerden, voor zover

men binnen die context ook specifieke therapeutische activiteiten ontwikkelt. Vanuit een puur juridische doelstelling een aparte afdeling met dieven, een met moordenaars en een met terroristen maken, daar zie ik de relevantie niet van in.” Het is niet meer dan logisch dat de ‘besmetting’ naar andere gevangenen wegvault, als men alle terreurverdachten samenbrengt in één instelling. In de breedte verwachten de meesten dus wel degelijk een zichtbaar effect, alleen wordt gevreesd voor een verder verticaal radicaliserend effect van de groep die al met radicale ideeën rondliep. Ook de voorzitter van de Liga voor de Rechten van de Mens, Jos Vander Velpen, vindt het bijeenbrengen van alle terreurverdachten geen verstandige keuze: “Het gevaar bestaat dat die mensen gaan radicaliseren en bovendien betekent het dat men extra de klemtoon legt op de bijzondere beveiliging en op de extra bestraffing. Dat schiet soms zijn doel

“Hoe meer je radicale geesten afsluit van de buitenwereld, hoe meer je hen dwingt tot heel subtiele technieken die niet meer zichtbaar gaan zijn”

Rudy Van De Voorde, gevangenisdirecteur Vorst

voorbij. Als je ze bij elkaar brengt, is het gevaar groter dat ze radicaliseren, want dan voelen ze zich samen sterk, dan gaan ze elkaar opjutten en elkaar overtuigen van hun eigen gelijk. De vraag naar het succes van het Nederlandse project zal zich pas op lange termijn laten beantwoorden. “We zullen zien hoe het over tien jaar gesteld zal zijn met het radicalisme in Nederland”, zo klinkt het veelbetekenend bij de directeur van de gevangenis van Vorst, verwijzend naar Spanje, waar men ook is moeten terugkomen op eerder beleid van concentratie. Ondertussen is men ook in Nederland aan het terugkomen van het idee van concentratie van terreurverdachten, na een uitvoerig advies aan het ministerie van Justitie.

Academisch Actieplan

Minister van Justitie Onkelinx richtte in december 2005 ook - in het kader van het Actieplan Radicalisme - een academische werkgroep onder leiding van professor Simon Petermann (UCL) op, die het gevaar van het islamistisch proselitisme in de Belgische gevangenen moest onderzoeken. Petermann is niet onbekend met het leven binnen gevangenen. In juni zal hij de Amerikaanse gevangenis op Guantanamo Bay (Cuba) opnieuw bezoeken. Ook vorig jaar deed hij dat, als lid van een OVSE-delegatie, samen met Senaatsvoorzitster Anne-Marie Lizin en terrorisme-expert Alain Grignard.

“Het betreft een aantal fenomenen die men al geconstateerd heeft in een bepaald aantal van onze gevangenen, in navolging van Engeland, Frankrijk en Duitsland. Een van die fenomenen is een radicalisering van jonge delinquenten, die de religie herontdekken door in contact te komen met terrorismeveroordeelden.” Het is voorlopig nog wachten op de definitieve resultaten

van het onderzoek, al moesten die normaal gezien vorige maand (april 2007) al bekend zijn. Pittig detail: ook Petermann, die nota bene het onderzoek naar radicalisering in gevangenissen leidt, is zelf niet op de hoogte van de rol die de penitentiaire inrichtingen in het Actieplan spelen: “Het Actieplan Radicalisme handelt bij mijn weten niet over radicalisme in de gevangenissen.”

Vrijheid laten

In afwachting van verdere richtlijnen voert de directie van de gevangenis in Vorst een eigen beleid dat een zekere mate van vrijheid laat in het verspreiden van opruiende taal, om de eventuele indoctrinatie van sommige gedetineerden onder controle te houden. “Fenomenen zoals het ronselen van zieltjes wordt maar zichtbaar op het moment dat je het toelaat tot een bepaald niveau. Hoe meer je radicale geesten afsluit van de buitenwereld, hoe meer je hen dwingt tot heel subtiele technieken die niet meer

zichtbaar gaan zijn voor ons personeel. Men moet de vrijheid laten om de dingen zich te laten ontwikkelen, ook al zouden ze zich niet mogen ontwikkelen. En dan moet er wel tijdig geïntervenieerd worden. Als men alles van bij het begin afsluit tot in de kiem, dan sluit men zichzelf af van informatie. Dan dwing je gans het systeem om via parasitaire en parallelle kanalen te gaan communiceren, via systemen die we helemaal niet meer beheersen, via de buitenwereld.”

JIHAD.COM

Veiligheidsdiensten gaan radicaal-islamitische websites ‘deradicaliseren’ - door Peter Saerens

Terroristen maken steeds vaker gebruik van het internet als communicatie- en informatiemiddel. Via propaganda op websites en online fora worden wereldwijd strijders geronseld voor de ‘jihad’, de heilige oorlog tegen het Westen. Hoewel de Belgische regering van die radicalisering via websites en radio- en televisiezenders een hoofdpunt heeft gemaakt in haar Actieplan Radicalisme, valt het nog af te wachten of de aanpak met gederadicaliseerde websites zal aanslaan bij moslims.

Een van de moeilijkste vragen voor de politiediensten is wat ze kunnen doen tegen radicale websites. In sommige gevallen kan men zulke websites sluiten, nationaal of internationaal, als er effectief zaken op staan die in strijd zijn met de nationale strafwet. Zo vallen rechtstreekse

bedreigingen in het Belgische strafwetboek onder artikel 327 en volgende. Een rechter spreekt zich dan uit over de te nemen maatregel en de strafmaat. “Het grote probleem met het afsluiten van een website is dat je het kanaal van de satelliet die die inhoud verspreidt, wel stopt, maar dat hetzelfde uur nog dezelfde website

opnieuw online verschijnt via een andere provider op een ander continent. Als het een Belgische provider is, zou je die kunnen aanspreken, maar zelfs dat is niet eenvoudig met de in de Grondwet vastgelegde burgerlijke rechten en vrijheden. Meestal gaat het om

“We hebben soms twee jaar nodig om encryptiesleutels te ontcijferen”

Glenn Audenaert, hoofd Federale Gerechtelijke Politie

buitenlandse providers, wat de identificatie bijzonder moeilijk maakt”, aldus Luc Verheyden, adjunct-directeur van het Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse (OCAD). Landen als India en Egypte spelen volgens de veiligheidsdiensten een centrale rol in de circulatie van zwaar radicaliserende websites. Daarbij komt nog eens dat terroristen hun communicatie via

internet met encryptiesleutels beveiligen, die heel moeilijk te kraken zijn voor buitenstaanders. “We hebben soms twee jaar nodig om die sleutels te ontcijferen”, zegt Glenn Audenaert. Ook veranderen veel jihadistische websites constant van provider of internetadres, om opsporing

door de politie te bemoeilijken. Bezoekers worden op de hoogte gehouden via mailinglijsten, online chatboxen of andere communicatiekanalen, waarop de controle praktisch enorm moeilijk is.

Daarom zijn de Belgische politie- en inlichtingendiensten gaan denken over andere methoden. Luc Verheyden is ervan overtuigd dat een deradicaliseringsproces een positief effect kan teweegbrengen en verdedigt dan ook de nieuwe aanpak van de overheid. Het heeft er alle schijn van dat, voor wat betreft radicaliserende websites, een dergelijke deradicalisering centraal staat in het Actieplan Radicalisme. “We moeten sites maken die de inhoud ervan terugbrengen tot zijn ware proporties en die opnieuw gaan verspreiden. Mensen met enig aanzien binnen dat gedachtengoed moeten ons helpen om die boodschappen te verspreiden. De Koranverzen die als radicaliserend gebruikt worden en die oproepen om niet-islamieten aan te pakken, moeten vervangen worden door boodschappen die zeggen dat de Koran

vredelievend is en respect heeft voor iedereen, onafhankelijk van zijn geloofsovertuiging. Het komt erop aan om zulke websites op te richten en te zien wat die teweeg brengen”, aldus Verheyden. Een aantal staten heeft inderdaad al initiatieven in die richting genomen en

sites opgericht waar de radicaliserende boodschappen vervangen werden door ‘opgeschoonde’, gederadicaliseerde boodschappen.

Sociologe Nadia Fadil stelt zich vragen bij de effectiviteit van die maatregel, gezien de oncontroleerbaarheid van het internet. De

The screenshot shows a website with a blue header containing portraits of religious figures and the text "شبكة نداء القدس" (Network of the Call of Jerusalem). Below the header, there are several news items and a large central article. The main article has a red headline: "الى زوار موقع نداء القدس الاعزاء.." (Dear visitors of the Jerusalem Call website..). Below this, there is a sub-headline: "نجاح قيادي بارز في الجهاد الاسلامي بجنين من محاولة اغتيال صهيونية" (A significant leadership success in Islamic jihad in Jinnin from a Zionist assassination attempt). The article text, written in Arabic, describes an attack on the Al-Mughniya mosque in Jinnin, mentioning the death of a leader and the capture of a vehicle. The website also features a central image of a mosque with a red banner and a logo with a red sword and the text "سرايا القدس" (Jerusalem's Sanctuaries).

overheid heeft zich volgens haar ook niet te bemoeien met wat als goede islam moet beschouwd worden noch met de promotie van progressieve stromingen en het uitbannen van conservatieve stromingen. “Opdat mensen zouden meegaan in een bepaalde gepromote interpretatie, moet men over enige credibiliteit beschikken. Ik denk dat de Belgische overheid dat te weinig heeft om zich met dergelijke zaken te bemoeien. Ze heeft immers geen theologische achtergrond, want ze is niet islamitisch. Als men toch die conservatieve interpretatie wil aanpakken, dan moet de overheid eerder de veelvormigheid van de gangbare interpretaties zichtbaar maken in plaats van te zeggen wat goed en wat slecht is. Een eerste stap is om de alternatieven beschikbaar en toegankelijk te maken. Daarna is het aan de jongeren zelf om te kiezen wat ze willen.”

Moderne jihadisten

Dat jihadistische terroristen hun strijd tegen het Westen voeren onder het motto “het doel heiligt de middelen” is al langer geweten. Onder die middelen worden hoe langer hoe meer de modernste informatie- en communicatietechnologieën gerekend. “Het internet is een van de drijvende krachten achter de gewelddadige jihadbeweging. Het is het voornaamste middel waarmee zelfstandige radicalisering en rekrutering onder (vaak zeer jonge) moslims plaatsvindt. Dit zijn grotendeels autonome processen, waarin moslims uit zichzelf radicaliseren en zich aanbieden als strijder voor de islam. Tevens speelt het internet een belangrijke rol bij de ideologische en organisatorische ontwikkeling van jihadistische netwerken en in de voorbereiding en planning van aanslagen.” Die zinsnede staat te lezen in het Jaarverslag 2006 van de Nederlandse Algemene Inlichtingen- en

“De Belgische overheid is niet geloofwaardig genoeg om zich te bemoeien met de islam”

Nadia Fadil, sociologe KUL

Veiligheidsdienst, en is eigenlijk de perfecte synthese van hoe de westerse politie- en inlichtingendiensten de dreiging van radicaal islamitische websites inschatten. Internet wordt immers vooral gebruikt als virtueel netwerk, voor trainingsdoeleinden of als medium om propaganda te maken. Via die online netwerken weet de jihad zich verzekerd van een aantal potentiële jihadisten, die bereid zijn om geweld te gebruiken. Eens men hen bereid heeft gevonden tot het plegen van die aanslagen, kunnen de gerekruteerden dan op internet bepaalde kennis en vaardigheden opdoen. Ze vinden er bijvoorbeeld hoe ze zelf een bom moeten samenstellen. Online propagandamateriaal zorgt dan weer voor een versterkend effect van de radicale ideologie van de nieuwbakken jihadist. Die ideologie wordt verder geradicaliseerd door interactief contact met andere potentiële religieuze strijders.

“We hebben er geen vat op”

“Tot op vandaag bestaat er geen stringent wettelijk kader dat de opkomst van radicaal-islamistische websites moet regelen. Het Actieplan Radicalisme verandert daar weinig aan. Dat is een punt waar Justitie zeker nog aan moet werken.” Aan het woord is Glenn Audenaert, hoofd van de Federale Gerechtelijke Politie. Aangezien het uiten en verspreiden van een radicaal gedachtegoed tot de vrije meningsuiting behoort, is er in se ook niets mis mee. Radicalistische websites zijn ook zo abstract dat het voor de overheid dan ook geen sinecure is om ze aan banden te leggen. Zulke sites balanceren pas op het randje van de strafbaarheid wanneer ze burgers oproepen om vanuit België mee te gaan vechten tegen de westerse bezettingsmachten in bijvoorbeeld Afghanistan, Tsjetsjenië of Irak. “Het feit dat die mensen daar naartoe gaan, is hun goed recht, maar wanneer zij naar ginder gaan om een aanslag te plegen en ze doen

dat vanuit België, dan wordt de politie wél bevoegd. Het dossier van Muriel Degauque, de Belgische die zichzelf opblies bij een zelfmoordaanslag in Irak, geldt als voorbeeld.”

Brice De Ruyver, veiligheidsadviseur van premier Verhofstadt, zegt dan weer dat er wel degelijk een wettelijk kader bestaat om zulke websites te bestrijden. “Het probleem is dat het praktisch niet hanteerbaar is, omdat voor elke website die je afsluit, een nieuwe wordt geopend.”

Luc Verheyden van OCAD ziet in de websites zelf niet meteen het grootste gevaar. “We moeten dat wel zeggen, want we hebben er toch geen vat op. Het probleem situeert zich meer in het opvolgen van de uiting van een radicaal idee op een website. We moeten ons afvragen wat nu eigenlijk de perceptie is van de bezoeker van zulke websites, hoe die de radicale boodschap interpreteert.” Het is met andere woorden belangrijk in te

“We lopen constant achter de feiten aan als het op radicale websites aankomt”

Luc Verheyden, adjunct-directeur OCAD

schatten welke mate van radicale ideeën blijft hangen bij die persoon. “Dat kan je pas meten wanneer die op zijn beurt dat gedachtegoed zelf verder gaat verspreiden. We lopen dus altijd achter de feiten aan. Het proces van het waarnemen, over het opslaan, tot het uiten kan ook een tijdje duren. Het is net in die periode dat het radicaliseringsproces van die persoon plaatsgrijpt.”

“Middelen versus mensen”

In de strijd tegen de jihadistische websites zal de internationale samenwerking van cruciaal belang worden. Met die gedachte in het achterhoofd heeft België al in 2005 een samenwerkingsakkoord afgesloten met de Verenigde Staten. Beide landen zouden onder meer hun informatie over bepaalde radicale websites en internetverkeer sneller en makkelijker ter beschikking stellen van elkaars politie- en veiligheidsdiensten. Maar wat kan ons land eigenlijk van de Amerikanen leren in de strijd tegen zulke websites? Glenn Audenaert spreekt eerder

van een wisselwerking: “Er rust op de Amerikanen een andere dreiging dan op ons. Hun benadering is dus per definitie anders dan de onze. Zij beschikken over zoveel meer middelen. België krijgt natuurlijk veel informatie van hen, vooral omdat zij wereldwijd over satellieten beschikken. Toch zou ik durven zeggen dat de individuele speurder heel wat meer in zijn mars moet hebben dan in de VS, omdat hij het gebrek aan middelen moet compenseren door know-how. Ik denk dat de Belgische politie- en inlichtingendiensten op het domein van antiterrorisme en moslimfundamentalisme het respect verdienen van de Amerikanen. Zij vragen zich soms paradoxaal genoeg af hoe wij het doen, met de weinige middelen die we ter onzer beschikking hebben. Wij kunnen heel wat leren van hen op het vlak van techniek, maar zij kunnen dan weer wat leren van

“Je hebt natuurlijk geen auteur, drukker en verantwoordelijke uitgever bij zulke radicale websites”

*Brice De Ruyver,
veiligheidsadviseur premier
Verhofstadt*

ons in termen van verankering in de maatschappij en in termen van menselijke in plaats van technologische bronnen. Middelen versus mensen, dat is een goede omschrijving van het verschil.”

Ondanks de grotere waaier aan legale mogelijkheden en de operationale superioriteit van de VS, stelt Brice De Ruyver vast dat het aantal radicale websites groeit. “En dat terwijl we allemaal weten hoe uitgebreid de invloedssfeer van de VS is. Zo simpel is de strijd tegen die websites dus niet. Het probleem is ook voor hen dat ze er geen greep op krijgen. Bij een normaal geschrift dat oproept tot iets, is er een uitgever, een drukker en een auteur. In het geval van radicale websites heb je dat allemaal niet.”

Europa checkt het Web

Ook op Europees niveau begint een en ander te bewegen in de aanpak van radicale websites. Duitsland nam als huidig

voorzitter van de Europese Unie op dat vlak het voortouw. De strijd tegen het terrorisme geldt als een van hun prioritaire beleidsdomeinen. Het internetplatform ‘Check the Web’ zal, via de Europese politieorganisatie Europol, de samenwerking tussen de Europese lidstaten op het vlak van de analyse van radicale websites intensifiëren en er tegelijk en gedeelde Europese verantwoordelijkheid van maken. Totnogtoe was elke lidstaat apart verantwoordelijk voor de controle van zulke sites. Door de verbeterde coördinatie van ‘Check the Web’ kunnen landen elkaar in de toekomst dubbel werk besparen. Informatie over al gecheckte websites en bevindingen van specialisten worden immers centraal opgeslagen in Den Haag, zodat ze ter beschikking staan van alle lidstaten. Naast informatie kunnen de Europese landen ook van elkaars know-how genieten. Niet alle lidstaten beschikken immers over experts die de radicale websites kunnen analyseren, gesteld dat ze de van het Arabisch tot Urdu

variërende boodschappen al begrijpen. Een andere reden voor het internetplatform is het steeds internationaler wordende karakter van de extremistische websites, waardoor het voor lidstaten afzonderlijk bijna onmogelijk wordt om er zicht op te krijgen.

Wat betreft de Belgische deelname aan ‘Check the Web’ is Brice De Ruyver, duidelijk: “Meedoen is het belangrijkste, niet meer dan dat. Ik denk niet dat wij hoog van de toren moeten blazen en dat wij eens zullen laten zien hoe het moet. We hebben op dat vlak te weinig middelen en ook nog niet genoeg know-how opgebouwd.”

Vrije meningsuiting?

De voortdurende evenwichtsoefening binnen democratische rechtsstaten is de keuze tussen vrijheid en veiligheid. In het geval van de strijd tegen radicale websites kan men zich afvragen welke garanties er nog zijn voor het recht op vrije

meningsuiting. Landen die te maken krijgen met radicalisme, en in het slechtste geval met terrorisme, balanceren immers

“We hebben in België de middelen noch de know-how op dit moment om hoog van de toren te blazen”

Brice De Ruyver, veiligheidsexpert

vaak op het randje van de rechtsstaat. “Ga je daar als staat te ver in, dan krijg je situaties zoals in Groot-Brittannië”, zegt

Brice De Ruyver, “waar Gordon Brown pleitte voor het opsluiten van terroristen gedurende 90 dagen, zonder enige vorm van justitiële controle. In dat geval gooi je principes overboord, die kenmerkend zijn voor je democratie.

Natuurlijk moet je de zaken ook van de andere kant bekijken. Het mag ook niet zo zijn dat democratische rechten en vrijheden tegen ons gebruikt worden. Dat krijg je immers met radicaliserende groepen. Zij gaan de grens van het toelaatbare aftasten en gaan die gewaarborgde rechten en vrijheden uitbuiten en misbruiken, om ideeën te verkondigen die regelrecht ingaan

tegen het wezen van een democratische rechtsstaat.”

